

Uuring “Õpetajate täiendusõppe vajadused”

LÜHIKOKKUVÕTE JA SOOVITUSED

Balti Uuringute Instituut

2015

Haridus- ja Teadusministeerium tellis Balti Uuringute Instituudilt uuringu „**Õpetajate täiendusõppe vajadused**“, riigihanke number 153452. Uuringu eesmärgiks oli saada tagasisidet üldhariduskoolides töötavate õpetajate täiendusõppe süsteemile, selgitada välja õpetajate täiendusõppe vajadus ning teha ettepanekud õpetajate täiendusõppe süsteemi arendamiseks. Tegemist on kaardistava uuringuga, mis võimaldab saada laiaulatusliku ülevaate õpetajate täiendusõppe vajadustest ning annab suunised täiendusõppe süsteemi arendamiseks ning asja- ja ajakohast teavet prioriteetsete koolitusvaldkondade määratlemisel ESF õpetajaprogrammi koostamisel.

Käesolev lühikokkuvõte esitab peamised uuringu tulemused, järeldused ja soovitud uuringu erinevates etappides läbiviidud tegevuste põhjal. Uuringu põhjalikud tulemused on esitatud täispikas lõpparuandes. Uuringu esimeses etapis koondati ülevaatlik informatsioon riiklike strateegiate ja seni läbiviidud uuringute kohta ning viidi läbi süvaintervjuud õpetajate täiendusõppe süsteemi huvirühmadega. Uuringu teises etapis viidi läbi üle-Eestiline õpetajate ja koolijuhtide küsitlus ning kuus fookusgrupi intervjuud koolijuhtide ja õpetajatega Tallinnas, Tartus ja Narvas. Uuringu viimases etapis viidi läbi ka aruteluseminar, kus tutvustati uuringu esialgseid tulemusi, arutati koos osalejatega läbi peamised järeldused ning formuleeriti soovitud.

Uuringu meeskond: Kristina Kallas, Merit Tatar, Kaarin Plaan, Maarja Käger, Kats Kivistik, Rauno Salupere (Tartu Klaster OÜ). Uuringus osalesid ekspertidena Anna-Liisa Jõgi ja Tõnis Eelma.

BALTI UURINGUTE INSTITUUT
Lai 30, Tartu 51005, Eesti
www.ibs.ee

Sisukord

Sissejuhatus	4
Uuringu kokkuvõte ja järeldused	5
1. Kas ja kuidas tajuvad õpetajad oma muutunud rolli ning millised on õpetajate õpetamise ja õppimisega seotud hoiakud ja väärtused?	5
2. Kuidas hindavad õpetajad täiendusõppe vajalikkust ja milline on motivatsioon täiendusõppes osalemiseks?.....	6
3. Millised on täiendusõppes osalemise võimalused, rahulolu õpetajate täienduskoolituse kättesaadavusega ja vormiga?	7
4. Milliseid enesetäiendamise vorme õpetajad kasutavad ning milliseid peetakse efektiivseks ja milliseid mitte?	9
5. Milline on olnud õpetajate osalemine täienduskoolituses viimase 12 kuu jooksul ning kuidas nad hindavad koolituste kvaliteeti ja efektiivsust õpetaja professionaalsuse suurendamisel?	10
6. Kas pakutavad täienduskoolituse õppekavad vastavad sihtgruppide ootustele?.....	11
7. Kuidas hindavad õpetajad koolituselt saadud teadmiste vajalikkust ja oma oskusi teadmisi rakendada igapäevatöös?	12
8. Kas ja kuidas toetab koolikultuur õppiva organisatsiooni põhimõtteid, uuendusi ja õpetajate professionaalset arengut?.....	13
9. Milliste meetoditega toimub õpetaja professionaalse arengu toetamine koolis ning millist rolli selles mängib täna kutsestandard?	14
10. Millised on õpetajate hinnangud oma pädevustele ning koolijuhtide hinnangud õpetaja pädevustele?	15
11. Milline on õpetajate vajadus täiendusõppe järele?	16
12. Millised on õpetajate ja koolijuhtide hinnangud keskse täiendusõppe süsteemile ja institutsionaalsele koostööle?	17
Soovitused õpetajate täiendusõppe korraldamiseks	20
Soovitused.....	22

Sissejuhatus

Vastavalt Haridus- ja Teadusministeeriumi juhtide ja õpetajate täiendusõppe kontseptsioonile ning sellele toetuvale Õpetajate ja koolijuhtide koolituse programmile 2015-2018 (eelnõu) on õpetajate ja haridus- ja teadusministeeriumi juhtide täiendusõppe eesmärk tagada koolides kaasaegse õpikäsituse rakendamine ning juhi ja õpetaja rolli mõtestamine sellest lähtuvalt. Eesmärgiks on seatud asendada täiendusõppe kursustekeskne lähenemine kutsestandarditel ja kompetentsimudelitel põhineva professionaalse arengu tervikliku toetamisega ajakohaseid õppevõimalusi pakkuvast täiendusõppesüsteemis.

Eesmärkide saavutamiseks on Haridus- ja Teadusministeerium ümber kujundamas ja täiustamas õpetajate täiendusõppe süsteemi. Suund on võetud kesksema süsteemi loomisele, milles Haridus- ja Teadusministeerium määrab koos peamiste osapooltega prioriteetsed koolitusvaldkonnad, mis põhinevad riiklikel õppekavadel, uuringutel ja seire raames kogutud ja hinnatud täiendusõppe vajadustel. Õpetajate täiendusõppe ühtse süsteemi väljaarendamise üheks sammuks on just süstemaatilise ja järjepideva seire teostamine õpetajate täiendusõppe vajaduste tuvastamiseks ning vastavate strateegiliste otsuste tegemiseks.

Õpetajate täiendusõppe vajaduste uuring on esimene omalaadne kõiki seotud osapooli kaasav analüüs õpetajate täiendusõppe olukorrast ja hetkesisust. Uuring viidi läbi etapiviisiliselt kaasates siht- ja sidusrühmasid ning rakendades erinevaid uuringu meetodeid. Uuringu esimeses etapis vaadeldi riigi seatud strateegilisi prioriteete ja tegevuskavasid õpetajate täiendusõppe valdkonnas ning analüüsiti seni läbiviidud uuringuid. Uute andmete kogumiseks rakendati mitmeid erinevaid meetodeid: intervjueriti õpetajate täiendusõppe valdkonnaeksperte, täiendusõppe korralduse eest vastutavaid osapooli ning täiendusõppe pakkujaid; seejärel viidi läbi üle-Eestiline õpetajate ja koolijuhtide veebipõhine küsitlus ning kuus fookusgrupi intervjuud koolijuhtide ja õpetajatega Tallinnas, Tartus ja Narvas. Veebiküsitlusest osavõtt oli väga aktiivne - koolijuhtidest täitis küsimustiku 200 ja õpetajatest 901 küsitletut. Uuringu viimases etapis viidi läbi aruteluseminar, kus tutvustati uuringu esialgseid tulemusi, arutati koos osalejatega läbi peamised järeldused ning formuleeriti soovitusel. Detailsem info uuringu erinevate etappide ja rakendatud meetodite osas on esitatud uuringu lõpuaruande täispikas versioonis Lisas.

Uuringu täispikas aruandes on esitatud põhjalik analüüs erinevates etappides kogutud info ja andmete põhjal. Siinkohal on allpool esitatud lühikokkuvõtte uuringu peamistest tulemustest ja järeldustest ning nende põhjal formuleeritud soovitusel. Uuringu täispika aruandega saate tutvuda Haridus- ja Teadusministeeriumi kodulehel või aadressil www.ibs.ee

Uuringu kokkuvõte ja järeldused

Uuringu eesmärgiks oli saada tagasisidet üldhariduskoolide õpetajate täiendusõppele, analüüsida õpetajate ja koolijuhtide hinnanguid õpetajate pädevusele, hoiakuid ja ettepanekuid täiendusõppe süsteemi kohta ning selgitada välja õpetajate vajadus täiendusõppe järele. Kogutud info analüüsitulemustele tuginedes on kujundatud soovitusel, mida riiklikus õpetajate täiendusõppesüsteemis silmas pidada. Alljärgnevalt on esitatud kokkuvõtvalt uuringu peamised tulemused ja järeldused.

1. Kas ja kuidas tajuvad õpetajad oma muutunud rolli ning millised on õpetajate õpetamise ja õppimisega seotud hoiakud ja väärtused?

Uuring kinnitas TALIS (2008, 2013) uuringus välja toodut, et Eesti õpetajad on pigem tugevad aineõpetajad. Eesti õpetajad näitavad küll tugevat poolehoidu kaasaegsele õpikäsitusele, kuid see ei ole koolides veel piisavalt rakendunud. Koolijuhid kinnitasid, et õpetajad eelistavad sageli ainepõhiseid koolitusi, kuigi vajadus oleks ka üldpedagoogiliste oskuste arendamise järele. Üldpedagoogiliste oskuste arendamine on oluline eelkõige noorte õpetajate puhul, kes alles alustavad oma õpetajakarjääri ega oska erinevaid situatsioone õppetöös piisavalt ette näha ja nendega toime tulla. Teisalt on raske muuta ka staažikate õpetajate kasutatavaid meetodikaid ning mõtteviisi.

Koolijuhtide ja õpetajate suhtumises ole siiski märgata tähelepanuväärset vastuseisu haridusuuendustele. Ligi 60% õpetajatest on märkinud, et peamine põhjus, miks nad osalevad täiendusõppes tuleneb asjaolust, et pidev professionaalse arengu tagamine on osa tänapäeva õpetaja kutses. Mitmete riigipoolsete haridusuuenduslike otsuste vastuvõtmisest tingituna on õpetajate täiendusõppe uute olukordadega toimetulekuks õpetajate hinnangul vältimatu. See puudutab näiteks erivajadustega laste õpetamist tavaklassides ning üha suurenevat vajadust kasutada IKT vahendeid. Samas ilmnesid IKT vahendite kasutamise osas klassiruumis mitmeid probleeme. Ühest küljest õpetajad justkui umbusaldavad IKT-d kui õppevahendit ning teisalt toovad välja, et probleemiks on vajalike toetavate vahendite puudumine koolis (projektor või kaasaegsed arvutid). Üle 60% koolijuhtidest ja ligi kolmandik õpetajatest leidis, et just puudulikud ressursid õppekeskkonna ja –vahendite kaasajastamiseks on olnud peamiseks põhjuseks, miks õpetajad ei ole muutunud õpikäsituse rakendamises edukad olnud. Seega on jätkuvalt oluline pöörata tähelepanu koolide varustatusele vajaliku tehnika ja vahenditega, kuna koolide võimalused vajalikke vahendeid tagada on väga erinevad.

Vastakad hoiakud ilmnesid ka kujundava hindamise osas. Küsitlustulemustest selgus, et koolijuhid hindasid kujundavat hindamist koos IKT võimaluste kasutamisega nelja kõige madalamalt hinnatud õpetaja pädevuse sekka. Kujundav hindamine – kuidas seda realselt õpilase peal rakendada – meetodi ja mõtteviisina vajab suuremat selgitamist ja pädevuse kujundamist õpetajate hulgas. Sealjuures tunnevad õpetajad vajadust oma sellealase kompetentsi tõstmise järele mitte vaid teoreetiliste teadmiste osas, vaid ka läbi praktiliste koolituste ja rakenduslike tegevuste.

Muutunud õpikäsituse rakendamisel koolides näevad nii koolijuhid kui õpetajad suurt rolli lapsevanematel, kellel lasub oluline roll kooli tegevuse toetamisel. Kõikides fookusgruppides rõhutati lapsevanemate teadlikkuse tõstmist ja suuremat koostöövajadust kui väga olulist toetavat tegevust. Oodatud on lastevanemate süsteemsem kaasamine arendustegevustesse (nt õpetajate ja lapsevanemate ühiskoolituste korraldamine) ning nende teadlikkuse tõstmine, mida tuleb riiklike täiendusõppe prioriteetide seadmisel silmas pidada.

Kokkuvõttes on nii õpetajate kui koolijuhite teadlikkus uutest õppemeetoditest ja nende rakendamist toetavast täiendusõppest valdavalt kõrge. Siiski usub enam kui veerand koolijuhtidest, et õpetajad ei usu uudsete õpetamismeetodite kasutegurisse. Kuigi õpetajad ise hindavad oma üldpedagoogilisi oskusi ainealaste pädevuste kõrval kõrgeks ja kõrged hinnangud on andnud ka koolijuhid, leiab ligi kolmandik koolijuhte, et just õpetajate üldpedagoogiliste pädevuste puudumine on takistanud kaasaegse õpikäsituse rakendamist koolitunnis. Käesolev uuring kinnitab varasemate uuringute tulemusi, et vajalikke pädevusi kaasaegse õpikäsituse rakendamiseks koolides ei ole veel piisavalt. Lisaks sobilike õppevahendite puudulikkusele peavad eelkõige õpetajad puudulikuks ka täiendusõppe süsteemi. Täienduskoolitusi peetakse liiga teoreetiliseks ja pealiskaudseks ning lisaks on uuenduste rakendamiseks antav aeg liiga lühike. Intervjueritud eksperdid leidsid, et vajalik on saavutada tasakaal kaasaegse ning traditsioonilise õpikäsituse vahel.

2. Kuidas hindavad õpetajad täiendusõppe vajalikkust ja milline on motivatsioon täiendusõppes osalemiseks?

Nii koolijuhid kui õpetajad peavad täiendusõppeks üldjuhul täienduskoolitustel osalemist. Olgugi et ka teisi täiendusõppe vorme peetakse vajalikuks, jääb nende kasutamiskiivsus tagasihoidlikuks. Õpetajate motivatsioon näiteks suuremat iseseisvat tööd eeldavates täiendusõppe vormides osaleda on sageli madal, mis on tingitud nii töögraafiku kui ka töökoormuse mittesobivusest selliste õppevormidega.

Peamiseks täiendusõppes osalemise põhjuseks on õpetajate tunnetatud vajadus enesetäiendamiseks ja soov tõsta ainealast ning erialast kompetentsi. Õpetajate sisemine motivatsioon õppes osalemiseks on määrav peamiselt ainealastel koolitustel osalemisel, vähem motiveeritakse ennast üldpedagoogilistel koolitustel osalema. Koolisisesest kollektiivkoolitustel osamine, mis peamiselt keskenduvad üldisematele teemadele ja üldpedagoogilistele oskustele, on eelkõige juhtkonna nõue, mida õpetajad isiklikult väga huvipakkuvaks ei pidanud. Pikema staažiga õpetajad ei pea üldpädevusi arendavaid koolitusi tähtsateks, kuna oma õpetamiskogemust peetakse piisavaks. Seda kinnitab ka TALIS 2013 uuring, kus ühelt poolt osaleti enim ainealastel koolitustel ning teisalt tunnetasid kuni 30-aastased õpetajad üldjuhul suuremat vajadust üldpädevuste arendamiseks kui neist vanemad kolleegid. Mõned koolijuhid aga kinnitasid, et ka väiksema õpetamise kogemusega õpetajad peavad ebavajalikuks osaleda üldpädevusi arendavatel koolitustel tuues põhjuseks äsja omandatud pedagoogilise hariduse, tänu millele on neil need pädevused olemas. Seega üldpädevusi arendavatel koolitustel osalemist mõjutab ainekoolitustest enam väline sund, kolleegide ja õpilaste surve või koolitustundide kogumise kohustus.

Õpetaja enesetäiendusvajadus kujuneb peamiselt õpetaja enda soovide põhjal ning vaid 18% õpetajaid märkis koolitusel osalemise peamise põhjusena juhtkonna nõuet. Kõik õpetajad on viimase aasta jooksul küll osalenud kohustuslikul koolitusel, kuid üle 50% õpetajatest oleks kohustuslikel koolitustel osalenud ja ilma juhtkonna nõudmiseta.

Täienduskoolitused on nii koolijuhtide kui õpetajate hinnangul ka oluliseks motivatsiooniteguriks õpetajatöös. Ligi 44% küsitlusele vastanud õpetajatest väärtustab võimalust koolitustel osalemise läbi „võrgustada“ ja kolleegidega suhelda, 30% õpetajatest on täiendusõppe olnud oluline vahendus igapäevatöös. Koolijuhid pidasid väljasõiduna toimuvaid sisekoolitusi õpetajatele vajalikeks ka seetõttu, et need loovad võimaluse koolivälises keskkonnas mõtteid vahetada ning taastuda. Kuna otsesid rahalisi motivatsioonitegureid õpetaja professionaalse arenguga valdavalt ei seostata, siis on nii koolijuhtide kui õpetajate hinnangul koolitused olulised motivatsiooniüritused, mille tähtsust ei saa alahinnata.

Kokkuvõttes sõltub täiendusõppe vajalikkuse hindamine ning selles osalemine eelkõige õpetaja tunnetatud vajadusest ja soovist ning õpetamise staažist. Juhtkonna nõudmine või selge vajadus koguda

Õpetajakoolituse raamnõuetes sätestatud täienduskoolituse tunde ei ole määrava tähtsusega tegurid õpetajate osalemisel täiendusõppes.

3. Millised on täiendusõppes osalemise võimalused, rahulolu õpetajate täienduskoolituse kättesaadavusega ja vormiga?

Enesetäiendamise võimalusi ning koolipoolset tuge selleks peab piisavaks ca 84% uuringus osalenud õpetajatest, kusjuures pedagoogikaalaste enesetäiendamisevõimalustega ollakse enim rahul (85% õpetajatest). Ka 87% koolijuhtidest leiab, et õpetajad osalevad täiendusõppes piisavalt. Arvestades uuringus ilmnevaid vastuolusid osapoolte kõrgete hinnangute ning mitmete täiendusõppega seonduvate praktikate osas võib eeldada, et pigem leitakse, et õpetajate täiendusõppe maht on olnud piisav, kuid sisu osas ollakse kriitilisemad. Veerand koolijuhtidest ja 34% õpetajatest peab üheks peamiseks täiendusõppes osalemise takistuseks sobiva koolituse või muu professionaalse arendamise võimaluse puudumist. Samas ligi 20% õpetajatest ei ole oma täiendusõppe vajadusi ja täiendusõppes osalemise võimalusi põhjalikult analüüsinud ning õpetaja professionaalse arengu hindamine pole süsteemne ka koolijuhtide poolt. Seega võib järeldada, et hinnanguid täiendusõppes osalemise võimaluse kohta antakse kvantitatiivsete (mitu koolitust on läbitud, kui palju koolitusi on pakutud) ja mitte niivõrd kvalitatiivsete näitajate põhjal.

Enesetäiendamiseks on õpetajatel vormiliselt erinevaid võimalusi ning koolitusi saab valida nii tasuta kui tasuliste koolituste seast. Tasuta koolituste puhul on tulenevalt riiklikest prioriteetidest tähelepanu üldjuhul üldpädevuste arendamisel. Õpetajad ja koolijuhid leidsid aga, et sageli tasuta koolitused ei arvesta iga kooli konkreetsete erisustega või õpetajate täiendusõppe vajadustega. Nii on välja joonistunud olukord, kus peamiselt üldpädevustele keskenduvatel tasuta koolitustel õpetajad küll käivad, kuid olulisemaks peavad enda ainealast arendamist. Ainealaste koolituste kättesaadavust peetakse aga ebapiisavaks. Siinkohal eristusid eriti tugevalt venekeelsete koolide aineõpetajad, kes leidsid, et tasuta venekeelseid ainekoolitusi praktiliselt ei toimu. Rahalisi vahendeid koolile sobilikuma koolituse tellimiseks või õpetajate tasulistele ainealastele koolitustele saatmiseks praeguse koolituste eelarvega koolijuhtide sõnul napib. Küsitluses oli koolituse või muu professionaalse arendustegevuse kallidus tööandjale üks kolmest õpetajate poolt enim välja toodud takistusest täiendusõppes osalemiseks (26% vastanud õpetajatest).

Rahaliste ja ajaressursside piiratus ning koolituste kiire täitumine ajendab koole rohkem läbi viima kolleegilt-kolleegile koolitusi. Ühelt poolt võimaldab see kanda uusi teadmisi üle rohkematele õpetajatele ning lähtuda rohkem ka kooli eripäradest. Õpetajad näevad sellist täiendusõppe vormi küllaltki mõjusana, kuid samas lisavad, et teiste õpetajate koolitamine on lisakoormus, mida ei tohiks võtta õpetajatöö iseenesestmõistetava osana. Teisalt aga pelgavad koolitajad selle meetodi puhul info väärist tõlgendamisest tulenevat ebatäpsuse levimist.

Nii koolijuhid kui õpetajad on rahulolematud ka kaasaegse õpikäsituse koolituste (nt kujundav hindamine, uurimistöö juhendamine, ainete lõimimine) kättesaadavuse ja nendes rakendatavate meetodikatega. Veerand koolijuhtidest arvas, et õpetajatel pole piisavalt võimalusi ennast vajalikul määral täiendada selleks, et rakendada kaasaegset õpikäsitlust. Õpetajate hinnangul on koolitused liiga teoreetilised ja pealiskaudsed, mis ei võimalda õpitut praktikas rakendada.

Uuringust selgus, et puudust tuntakse ka koolijuhtide täiendusõppe võimalustest ja nende arengu hindamisest ning suunamisest. Kui õpetajatel on võimalik saada tagasisidet oma tegevustele ja arenemisvõimalustele kooli juhtkonnalt ja kolleegidelt, siis toetus koolijuhtide oma arenguvajaduste väljaselgitamiseks keskendub hetkel pigem tegevuste kontrollile ja vähem oskustele ja pädevustele. Koolitustel osalemise tingimuseks on sageli nõue töötada tegevõpetajana ja koolitused ei ole suunatud koolijuhtidele. Seega on oodatud mitmekesisemad võimalused õpetajate ja koolijuhtide ühiskoolitusteks.

Lisaks, arvestades, kui arendavaks, motiveerivaks ja koostöövõrgustikku tihendavaks peeti fookusgruppides rahvusvahelist koostööd, võiks koolijuhtidel (ja õpetajatel) olla ka selleks senisest rohkem võimalusi.

Õpetajad pidasid üheks probleemiks heade ja huvitavate tasuta koolituste kiiret täituvust. Kuigi koolituste korraldajate ja rakendusüksuste sõnul arvestavad nad teatud määral uusi koolitusi korraldades huvi varasemate koolituste vastu, siis nii õpetajad kui koolijuhid sõnasid, et koolitused täituvad kiiresti, õpetajatele ootejärjekorras olemise võimalust ei anta ning paari aasta jooksul pole pakutavate seas sama või sarnast koolitust märganud. Samas ei märkinud õpetajad küsitluses, et vabade kohtade arvu piiratus täiendusõppes oleks oluliseks takistuseks.

Olgugi, et 82% küsitlusele vastanud õpetajatest leiab, et info täiendusõppe kohta on lihtsasti kättesaadav, leidsid süvaintervjuides osalejad, et info enesetäiendusvõimaluste kohta on siiski killustunud. Vajaliku info kättesaadavuse probleem on teravam vene õppekeelega koolide õpetajate puhul. Kui eesti õppekeelega koolide õpetajate hinnangul on koolitusinfo lihtsasti kättesaadav (82% õpetajatest) ning reeglina saavad õpetajad info otse koolitajatelt, siis vene õppekeelega koolide õpetajateni jõuab info valdavalt kooli juhtkonna kaudu – 78% juhtudest võrreldes 53%-ga eesti õppekeelega koolide õpetajate puhul. Seega on vene õppekeelega koolis info jõudmisel õpetajateni määrav roll kooli juhtkonnal, kes teeb ka oluliselt suuremal määral otsuseid õpetaja täiendusõppesse saatmise kohta võrreldes eesti õppekeelega koolidega. Lisaks ei saa vene õppekeelega koolide õpetajad piisavalt infot ega koolitusi vene keeles, mis on üks olulisemaid takistusi nende õpetajate koolitustel osalemisel. Samas on nii ülikoolid kui Haridus- ja Teadusministeerium kinnitanud, et vene õppekeelega koolide õpetajatele on pakutud piisaval hulgal venekeelseid koolitusi, samuti eesti keele õpet. Kuna vajadused aga püsivad, on vajalik täpsemalt analüüsida, miks ei pea õpetajad pakutud koolitusi piisavaks.

Tasuta koolituste kava kujunemine sõltub riiklikest tellimustest. Tänapäeval jõuab vastav info ning hankekutsed koolitajate ja seejärel ka koolideni lühikese viiteajaga, mis ei võimalda pikemaajalist koolitusplaanide kavandamist. Tulevikus on riiklike tellimuste seadmisel oluline pöörata tähelepanu osapoolte suuremale kaasamisele riiklike prioriteetide seadmisel ning ajakohasem osapoolte teavitamine koolitusteemadest, nõuetest ning rahastamisvõimalustest.

Õpetajate enesetäiendamist takistab nende endi hinnangul ka suur töökoormus ja töögraafiku sobimatus. Küsitluse kohaselt ideaalset, kõigile sobivat koolituste toimumise aega ei ole, kuid üldjuhul eelistavad õpetajad koolitusaegadena sügisvaheajaga, kevadvaheajaga ja ümberkorraldatud tööpäevi. Täiendusõppele kuluv aeg ning iseseisva töö maht on ka koolijuhtide hinnangul täienduskoolituse valikul olulise tähtsusega. Uuringus osalenud koolijuhid ja õpetajad viitasid vajadusele kujundada ümber õpetaja töökorraldus nõnda, et see võimaldaks teatud perioodil intensiivsemalt tegeleda enesetäiendamisega, nt õppematerjalide koostamisega, töövarju või praktika tegemist õpetatava ainega seotud ettevõttes või asutuses, osaleda pikemal koolitusel või välismaal toimuval kursusel. Osaliselt võib enesetäiendamine olla seotud omatava õpetaja kutsega – mida kõrgema taseme kutse, seda suurem osakaal tasustatud töötundides võiks olla hariduslikel tegevustel, mis aitavad laiemalt kaasa õpetajate enesearengule (koostöövõrgustikud, õppematerjalide koostamine, mentorlus jne) ja väiksem osakaal kontakttundidel. Intensiivseks enesetäiendamiseks mõeldud perioodi ellurakendamine eeldab aga õpetajate töökohustuste ja töö tasustamise muutmist. Kuigi igal koolijuhil on ka täna võimalik viia koolis sisse erinevaid praktikaid, näib koolijuhtide seas valitsevat üldine arvamus, et vastavat ümberkorraldust peaks korraldama riik või koolipidaja. Küsitlustulemused näitavad, et peamise täiendusõpet piirava tegurina näevad koolijuhid koolide rahastamise süsteemi.

Uuringust selgus, et osadel õpetajatel, eriti vene õppekeelega koolide õpetajatel, puuduvad piisavad teadmised õpetajatöö seaduslikest alustest, näiteks nõuetest tööajale ja töökorraldusele. Paljud koolijuhid ja ka õpetajad panevad suurt rõhku just kontakttundidele ning õpetajale ettenähtud 35 kohustusliku töötunni sees ei nähta piisavaid võimalusi ega osata kujundada aega enesetäiendamisega tegelemiseks.

Kokkuvõttes võib öelda, et õpetajatelt oodatakse nii koolitustel osalemist kui ka regulaarset enesetäiendamist iseseisvalt.. Olgugi et enesetäiendamise vorme on palju, on õpetajatele probleemiks info killustatus, teemade ja õppevormide sobimatus ja populaarsete koolituste kiire täituvus. Koolituste toimumise koht ei mängi olulist rolli. Koolijuhtide ja õpetajate hinnangul pole ka ajaliste ja rahaliste ressursside ning täienduskoolituste paindlikkusele piisavalt mõeldud. Koolijuhid ja õpetajad ootavad valdkonna paremat organiseerimist ja toetamist riigi ning koolitajate poolt.

4. Milliseid enesetäiendamise vorme õpetajad kasutavad ning milliseid peetakse efektiivseks ja milliseid mitte?

Peamised õpetajate kasutatavad enesetäiendamise vormid on küsitlusele tuginedes koolitused, võrgustikukoostöö, projektides osalemine ja muu peamiselt iseseisev enesetäiendamine. Enimkasutatavateks võimalusteks on lühiajalised koolitused, erialase kirjanduse lugemine ning informaalised arutelud kolleegidega, kusjuures viimaste mõju õppetööle peetakse nii koolijuhtide kui õpetajate poolt ühtedeks kõrgemateks. Kuna küsitluses ei määratletud vastavate tegevuste sagedust, siis on seal kajastatud ka need juhud, kus õpetaja kasutab konkreetset enesetäiendamise moodust vaid üks või kaks korda aastas. Koolijuhid leidsid näiteks, et õpetajad kasutavad iseseisvat tööd enesetäiendamise vormina liiga vähe. Siin võib põhjuseks olla juba eespool mainitud õpetajate suur töökoormus ning töögraafiku ebasobivus teatud enesetäiendamise vormidega.

Lühiajalistest koolitustest kasutatakse enim koolisisesid koolitusi, seminare või infopäevaid (96% küsitlusele vastanud õpetajatest on osalenud). Olgugi, et fookusgruppides osalenud õpetajad suhtusid sisekoolitustesse ja nende mõjusse õppetegevusele pigem skeptiliselt, on küsitluse tulemusel sisekoolitused hinnatud kui ühed mõjusamad koolitused.

Erinevate osapoolte seisukohti võrreldes jääb silma vastuolu ideaalina kirjeldatava koolituse ja koolitusel osalemise otsustamise kriteeriumite vahel. Metoodiliselt koosneb õpetajate ja koolijuhtide sõnul hea koolitus nii teoreetilisest kui praktilisest osast, kusjuures ideaalis võiks koolituse üheks komponendiks olla ka õpitu praktiseerimine klassis, tehtule tagasiside saamine lähtuvalt reaalsest olukorrast ja nõustamine kasutatavates metoodikates. Küsitlus aga näitas, et koolituse vorm ja kas see sisaldab eneserefleksiooni ja tegevuse hindamist on õpetajatel tasuta koolituse valimisel vähe tähtsaks kriteeriumiteks. Koolituse vormist olulisemaks peavad õpetajad koolituskava sisu, koolituse toimumise aega, õppematerjalide kvaliteeti, koolituse asukohta ja koolitaja kompetentsi. On näha, et mida pikem on koolitus ning mida rohkem on koolituse raames vaja teha iseseisvat tööd ja eneseanalüüsi, seda väiksem on õpetajate huvi ja osalus nendes koolitustes. Õpetajad tõid põhjenduseks suure töökoormuse, mis ei soosi osalust pikematel ning iseseisvat tööd nõudvatel koolitustel. Samas peetakse selliseid koolitusi, eelistatavalt aktiivõppe meetodil, õpetaja arengule ühtedeks mõjusamateks, kuna need sisaldavad mitmeid eelnevalt mainitud ideaalse koolituse komponente. Uuringutulemused näitavad seega vajadust ümber mõtestada riigi poolt pakutavate tasuta koolituste vorm, ning leida tasakaal koolituse praktilise osa, iseseisva töö mahu ning õpetaja töökoormuse vahel. Lahenduseks võib olla pikema perioodi peale sessioonideks jaotatud kursustel, mis sisaldavad võimalikult palju praktilist rakendatavust ja kus õpe toimub eelkõige seminari ja kolleegidega arutelu vormis koos kompetentse praktiku juhendamisel. Teoreetilised teadmised on olulised igasuguse teema puhul ega tohiks ka siinkohal tähelepanuta jääda, kuid senisest rohkem tuleb rõhku panna sellele, kuidas juhendada ja toetada õpetajat koolitusel omandatu rakendamiseks igapäevatoos.

Mõjusaimad enesetäiendamise vormid on õpetajate hinnangul ka erialase kirjanduse lugemine, õppevara väljatöötamine, teiste koolide külastamine ja töögruppides-uurimisrühmades osalemine. Seega enesetäiendamise mõju õppetööle peetakse suuremaks, kui õpetajal on suurem sund saadav info enda jaoks läbi analüüsida ja praktikasse rakendada. Teisalt suunavad need enesetäiendamise vormid õpetajat rohkem

oma tegevuse eesmärgipärastamise suunas – külastatav kool ja projektides osalemise otsus tehakse lähtuvalt enda konkreetsetest huvidest või tegevuse maksimaalsest võimalikust mõjust professionaalsele arengule.

Ühtedeks mõjusateks, kuid vähem kasutatavateks enesearengu tegevusteks on teiste koolide külastamine välismaal ja rahvusvahelistes projektides osamine. Kõige suuremad käärid osalemises ja õpetajate mõjuhinnangutes on Eesti-sisises ja rahvusvahelises projektikoostöös, välismaa koolide külastustes, töögruppides ja uurimiserühmades osalemises, aga ka pikemaajaliste (ja veebi)koolituste, artiklite kirjutamise ning mentorluse ja õppematerjalide loomise suhtes. Neid peetakse enesetäiendusvormina väga mõjusaks, kuid nendes osaletakse võrreldes teiste vormidega vähe. Fookusgruppidele tuginedes on taaskord põhjuseks nii õpetaja pingeline töökoormus, mis ei võimalda aeganõudvama enesetäiendamise tegeleda ning ka koolide piiratud ressursid nt rahvusvahelise koostöö võimaldamiseks. Samas, nagu ka eespool mainitud, võib töökoormuse probleemi taga olla siiski õpetajate suutmatust oma töötunde kontakttundide ja enesetäiendamise tegevuse vahel planeerida.

Eesti keele ebapiisav oskus võib olla põhjus, miks vene õppekeele koolide ja kakskeelsete koolide õpetajad ei osale samaväärselt võrgustikutöös. Küsitluse tulemused näitavad mõningast erisust kooli õppekeele põhjal koolitustel ja võrgustikutöös osalemisel – maakondlikku ainesektsiooni kuulub Eesti õppekeele koolide õpetajatest 62,6%, vene õppekeele koolide õpetajatest 48,4%; üleriigilisse ainelitu kuulub vastavalt 25,6% eesti õppekeele ja 17,5% vene õppekeele koolide õpetajatest. Narvas toimunud fookusgruppides osalenud õpetajate sõnul on paljude õpetajate eesti keele oskus ebapiisav, et aktiivselt võrgustikutöös osaleda ja ainekoolitustest aru saada.

Kõige väiksema kasuteguriga koolitusteks hindasid õpetajad ja koolijuhid teoreetilisi koolitusi, hariduskonverentse ja veebipõhiseid koolitusi – neid osaletakse, aga neid ei peeta niivõrd mõjusaks. Siiski enam kui pooled vastanutest peavad neid küllalt mõjusateks. Uuringus ei kerkinud üles ühtegi seni pakutavat täiendusõppe vormi, mis õpetajate või koolijuhtide arvates õppetegevusele mõju ei oma. Kõiki välja toodud täiendusõppe vorme on sõltuvalt kooli eripärast ja õpetaja vajadustest enesetäiendamiseks kasutatud ja mõjusaks peetud. Nagu eelnevalt välja toodud, sõltub valitava enesetäiendusvormi mõju õppetegevusele ka seatud eesmärgist, kusjuures sageli on õpetajate ootused kõrgemad kui valitud vormile ette nähtud ressursse silmas pidades mõistlik oleks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enim osalevad õpetajad lühiajalistes emakeelsetes enesetäiendamist võimaldavates tegevustes, samas kui õppetegevusele ja professionaalsele arengule mõjusaimateks peetakse pikaajelisemad, suuremat iseseisvat tööd ja analüüsi eeldavaid tegevusi. Õpetajate arusaamad uudest õpikäsitusest ja sinna jõudmise teed ei ole veel piisavalt lahti mõtestatud.

5. Milline on olnud õpetajate osamine täienduskoolituses viimase 12 kuu jooksul ning kuidas nad hindavad koolituste kvaliteeti ja efektiivsust õpetaja professionaalsuse suurendamisel?

Õpetajad osalevad täienduskoolitustel aktiivselt – viimase aasta jooksul osalesid pooled küsitluses osalenud õpetajatest täienduskoolitustel 3-5 korda ning kolmandik õpetajatest 1-2 korda. Kõige rohkem on osaletud sisekoolitustel ja ühepäevastel väliskoolitustel ning meetoodiliselt auditoorset õpet sisaldavatel koolitustel.

Koolijuhid tunnistasid, et aeg-ajalt peab õpetajaid ka koolitustele suunama tehes nendes osalemise kohustuslikuks ning kõik küsitlusele vastanud õpetajad on viimase 12 kuu jooksul mõnel koolitusel kohustuslikus korras osalenud. Pooled neist leidsid, et nad oleksid neis osalenud ka vabatahtlikult ning seega ei ole koolitustel osamine õpetajatele vastumeelt isegi siis, kui see toimub juhtkonna nõudmisel.

Oma töös kõige kasulikumaks koolituseks nimetati korduvalt koolitusi järgmistel teemadel: erivajadustega lastega toimetulek, IKT oskused, individuaal- ja grupipsühholoogia, motivatsioon ja loovus, spetsiifilised

eesti keelele ja kirjandusele ning ajalooõpetajatele suunatud koolitused, aktiivõpe, esmaabi, funktsionaalne lugemine, haridus üldiselt, lõimitud aine- ja keeleõpe, uurimistööde kirjutamine ja juhendamine. Siiski eelistavad õpetajad kõige enam ainekoolitusi. Nagu eelnevalt välja toodud, peetakse õpetaja professionaalsuse suurendamiseks efektiivsemaks koolitusi, mis sisaldavad nii teoreetilisi kui praktilisi teadmisi ja oskusi ning mida viib läbi lektor, kellel on reaalne õpetamise kogemus. Tänapäevaste koolituste suurimaks nõrkuseks hinnati saadavate teoreetiliste teadmiste nõrka seotust praktilise õpetajatööga. Õpetajad ootavad koolitustelt juhiseid, kuidas omandatud oma ainetunnis praktiliselt rakendada. Uuringus osalenud õpetajate hulgas jäi kõlma, et selliseid teadmisi üldjuhul riigi pakutavad koolitused edasi ei anna ning sageli eelistavad õpetajad praktilisi ainealiitide koolitusi või siis tellitud ja spetsiifiliselt kooli probleemidele keskenduvaid koolitusi.

6. Kas pakutavad täienduskoolituse õppekavad vastavad sihtgruppide ootustele?

Eesti koolitusmaastikul on mitmeid erineva kompetentsiga omavahel konkureerivaid täienduskoolituste pakkujaid. Uuringus toodi välja, et häid koolitusi võib saada nii ülikoolidelt, erialaliitudelt kui eraettevõtetelt. Sõltuvalt teemast on aga oluline, et koolitajaks on inimene, kellel on kestab praktiline kokkupuude ka õppetööga klassiruumis ja kes oskab õpetatavat hästi edasi anda. Seda enam, et probleemid ja vajadused koolis ning õppetöös muutuvad kiiresti – mitme aasta tagune koolitaja tegevus õpetajana ei pruugi olla piisav, et õpetajale kasulikku teemat edasi anda ja reaalsetele probleemidele praktilisi soovitusi jagada.

Üldjuhul kiitsid nii koolijuhid kui õpetajad õpetajate- ja ainealiitide korraldatud koolitusi. Samas tõdeti, et ainealiitide on väga erineva tasemega ja koolituste kvaliteet kõiguv. Aliitide koolitustel keskendutakse ka liigselt ainele ning õpilaste üldoskuste arendamine jääb tagaplaanile. Uuringus osalenud eksperdid tõid välja, et ainealiitide korraldatud koolitused võivad sisult liiga rakenduslikuks jääda, ning puudu jääb teoreetilistest ja kontekstuaalsetest teadmistest. Teoreetiliste teadmiste puudumine võib kaasa tuua ka väärade praktikate levitamise.

Uuringus osalenud olid rahulolematumad koolituste programmidega ja sisu vastavusega neile, teooria- ja praktilise osa tasakaaluga, koolitaja kompetentsusega (sh võimekus elulisi näiteid tuua ning õpetajate küsimustele vastata) ning kiire koolituse kohtade täituvusega. Samas tasuta koolitustel ka osaletakse enim ja seega on kogemusi nendega rohkem. Tasulised koolitused on sageli olnud kooli enda tellitud koolitused, millele eelneb läbirääkimine koolitajaga ja oma soovide lahtimõtestamine. Seega on ootuspärane, et eelkõige koolijuhid on nendega rohkem rahul. Õpetajate puhul on selline „omanikutunne” märgatav just ainealiitide koolituste osas.

Rahulolematust tasuta koolituste osas on peamiselt põhjustatud nende laiapõhjalisest sihtrühmast. Koolitused, mis peavad vastama võimalikult laia õpetajaskonna huvidele, ei ole ühtmoodi kasulikud kõigile. Õpetajad viitasid, et koolide ja õpetajate vajadused on erinevad ning seetõttu on ka koolide tellitud koolituste kasutegur suurem. Lisaks võib tasuta koolituse kujunemise protsess alates vastava taotluse kirjutamisest, positiivse rahastusotsuse saamiseni kuni koolituse korraldamiseni ka kaua aega võtta, mistõttu ei pruugi koolitused enam kõige aktuaalsemad olla. Nii koolijuhid kui õpetajad leidsid, et koolitustele tulev teema on sageli sõltuv olemasolevast inimressursist, mitte niivõrd õpetajate koolitusvajadusest.

Sellest tulenevalt on mitmed koolid hakanud otsima võimalusi sisekoolitusteks, tehes seda mõnikord ka teiste koolidega koostöös. Arvestades, et uute ja spetsiifilisemate teadmiste saamiseks on lühikestel tasuta koolitustel osalemise alternatiiviks pikkadel või tasulistel koolitustel osalemine, peetakse sisekoolituste korraldamist mõistlikumaks, seda peamiselt siiski koolijuhtide poolt.

Ülikoolide tasuta pakutavaid koolitusi peavad õpetajad sageli liiga teooriakeskseteks – ei saada piisavalt praktilisi oskusi õpitu klassiruumis rakendamiseks. Õpetajad tunnevad, et nendega tehakse koolituste loomisel koostööd liiga vähe. Koolituste loomisel on soovitatav toetuda koostööle ülikoolide, aineliiitide ja erakoolitajate vahel parimate koolitusprogrammide pakkumiseks ning suhtlusele koolidega koolitusvajaduste väljaselgitamiseks.

Arvestades erinevate osapoolte tagasisidet täienduskoolituste õppekavadele ja koolitajatele, tuleb selleks, et õppekavad vastaksid ootustele suunata osapooli – koolitajaid, aineliiituseid ja õpetajaid ning koolijuhte – omavahelisele tihedamale koostööle. Koostöö eestvedamise roll võiks olla loodavatel kompetentsikeskustel, kes peaks vastutama kompetentsete koolitajate leidmise eest ning kujundama sihtrühma soovidele põhinevat teadlikku koolituste tellimist.

7. Kuidas hindavad õpetajad koolituselt saadud teadmiste vajalikkust ja oma oskusi teadmisi rakendada igapäevätöös?

Õpetajad viitavad oskuste puudumisele ning suurele töökoormusele, mis raskendab teoreetiliselt koolituselt saadava info enese jaoks läbi analüüsimist ning praktikas õppetöös rakendamist. Seda kinnitavad ka küsitluse tulemused - peaaegu 2/3 vastanud koolijuhtidest leidis, et täiendusõpe on olnud pigem küll tulemuslik, kuigi teadmiste ja oskuste rakendamisel praktikas esineb siiski puuduseid, viidates koolituste üldisele teooriakesksusele. Teoreetiline loenguvorm seostub õpetaja isikliku õpetamispraktikaga halvemini, raskendades õpitu rakendamist. Õpetajate poolt enim välja toodud takistus koolitusel omandatu rakendamiseks praktikas on samuti koolituste liigne teoreetilisus (ligi 40% õpetajatest). Lisaks leiab ligi veerand õpetajatest, et takistuseks on olnud ka koolituste pealiskaudsus. Nähtub, et oodatud on reaalse õpetamistöö ja konkreetsete probleemidega seonduvad praktiliste situatsioonide lahendamisoskuste arendamisele keskenduvad koolitused.

Uuring näitas, et teadmiste rakendumine sõltub võimalusest praktiseerida koolitusel omandatud teadmisi õppetöös. Üldjuhul on koolituse praktilise osa suurenemise eelduseks aga ajaliselt pikem koolitus. Ka koolitajad ise leidsid, et ühepäevased auditooriumikoolitused ei saa olla mõjusad – läbi tuleb viia sisukamaid, mahukamaid ja pikemaid koolitusi, kus osa õppest toimub õpetaja koolikeskkonnas ja klassiruumis. Ühelt poolt on õpetajatel soov, et koolitused oleks praktilisemad, kuid samas ei ole õpetajad valmis pikkadel koolitustel osalema, mis eeldavad ka iseseisvat tööd. Ülikoolid ja teised koolitajad aga ei pea ühepäevaseid koolitusi sobilikuks õpetajate soovitud praktika osa suurendamiseks. Seega on vajalik leida tasakaal teooria ja praktika vahel ning kujundada selleks sobilikumad koolitusvormid, milleks võib olla ka sessioonidega õpe. Olulisemate teemade kinnistamiseks on vajalik kasutada rohkem paindlikke koolitusvorme. Õpetajad, koolitajad ja koolijuhid tõid välja erinevaid võimalusi koolitustel õpitava rakendamiseks praktikas. Nimetati nii õpitavate võtete proovimist tunnis oma õpilastega ja näiteks näidistunni läbiviimist või koolitajapoolsete tunnivaatluste läbiviimist. Siinkohal on taas oluline koolitajate ja koolide tihe koostöö sobilikuma koolitusmeetodi ja vormi valikul, mis arvestaks õpetajate vajadusi, kooli töökorraldust ning koolitajate võimalusi.

Lisaks koolituste keskendumisele teooriale on takistuseks koolitusel omandatu praktikas rakendamisel kooli füüsiline õppekeskkond ja vajalike õppevahendite olemasolu. Koolijuhtide hinnangul on see eranditult ka peamiseks takistuseks uudsete õppemeetodite kasutuselevõtmisel (61% koolijuhtide jaoks on see peamine põhjus). Ka ligi 30% õpetajatest on vajalike õppevahendite puudust ning kooli keskkonda pidanud peamiseks takistavaks teguriks. Puudu on nii IKT vahenditest (projektorid, arvutid), kui ka muudest õppevahenditest, mis uute meetodite rakendamisel vajalikuks osutuvad. Seega on kaasaegsete töövahendite olemasolu järgnevatel aastatel olulisel kohal uute õpetamise meetodite rakendamisel.

Haridusuuendustega kohandumist soosib koolide baasvajaduste ja õpetajatele vajalike elementaarsete vahendite olemasolu ja kvaliteet.

8. Kas ja kuidas toetab koolikultuur õppiva organisatsiooni põhimõtteid, uuendusi ja õpetajate professionaalset arengut?

Õpetajate osalemine täiendusõppes sõltub märkimisväärselt koolikultuurist ja kooli juhtkonna tegevusest või tegevusetusest. Koolijuhtide suhtumine ja õpetajate soovidele vastutulek on kooliti erinev, kus koolid rakendavad erinevaid praktikaid nii koolitusvajaduste väljaselgitamiseks, koolitusel käinute edasisel jälgimiseks ja õpitu rakendamiseks kui ka muul viisil enesearengu ja koolituste mõjususe toetamiseks. On koolijuhte, kes on välja töötanud tervikliku lahenduse oma kooli õpetajate täiendusõppe vajaduste kaardistamiseks, planeerimiseks ja tagasiside andmiseks. Samas on koole, kus ei ole mingeid praktikaid loodud. Mõned koolijuhid tunnevad puudust kogemuste vahetamisest oma kolleegidega kuidas kujundada, planeerida ja toetada õpetajate täiendusõpet. Ka leidsid koolijuhid, et nad vajavad ise koolitusi inimeste ja organisatsiooni juhtimise osas selleks, et luua õpetajatele toetav keskkond ja juhtida õppivat organisatsiooni. Küsitlusest selgus, et koolijuhtide ja õpetajate hinnangud koolis täiendusõpet toetavatele praktikatele – näiteks kaasav planeerimine, arusaamad täiendusõppes osalemise takistustest, koolituste tagasiside küsimine õpetajalt, õpetajate professionaalse arengu vajaduste hindamine – on erinevad. Kui koolijuhid hindavad oma tööd õpetajate toetamisel positiivselt, siis õpetajad on häälestatud oluliselt kriitilisemalt. Paljud õpetajad ei olnud kursis nende koolis olemasolevate dokumentide või kooli juhtkonna tegevusega seoses õpetajate täiendusõppe planeerimisega.

Õpetajad ja koolijuhid olid ühel nõul, et kooli suhtumine ja toetus õpetajate täiendusõppes osalemisesse on koolile eraldatud vahendite piires pigem toetav. Ka küsitluse tulemused näitavad, et kool toetab õppimist ja kooli kui õppiva organisatsiooni põhimõtteid. Vaid väga väike hulk koolijuhtidest leiab, et põhjused, miks kaasaegne õpikäsitus pole koolides veel piisavalt rakendunud, peituvad koolijuhtide väheses motiveerimisoskuses ning kooli juhtkond pole sellele piisavalt tähelepanu pööranud. Õpetajad on kõige enam rahul just kolleegide toe ning kolleegidelt õppimise võimalustega.

Kõige vähem on õpetajate hinnangul õpetaja professionaalse arenguga seotud töötasu süsteem, kuigi ligi 40% valdavalt linnades asuvate koolide õpetajatest on seda seost siiski märkinud. Samuti ollakse vähem rahul alustavate õpetajate toetusega. Koolijuhid viitasid oma töös puudulikule rahastamisele, mis ei võimalda neil toetada õpetajate täiendusõppe vajadusi selles ulatuses ja nendes valdkondades, mis oleks koolile ja õpetajale vajalik.

Kuigi uuring näitab kõrget rahulolu enesetäiendamist toetava koolikeskkonnaga, lähtub rahulolu pigem hinnangutest, kas kooli juhtkond teeb või ei tee takistusi täienduskoolitusel osalemisel ja mitte niivõrd hinnangut juhtkonna proaktiivsele tegevusele. Uuringust selgub, et õpetajate ja ka koolijuhtide õpetajate pädevuste analüüsis oskus ei ole piisav ning viisid enesehindamiseks peavad olema asjakohasemad. Samuti on tagasisidestamise praktikad pigem harvaesinevad. Uuringu tulemused viitavad sellele, et õpetajate professionaalne areng ei ole koolides piisavalt mõtestatud ning süsteemset tähelepanu sellele ei osutata, ning valitseb olukord, kus õpetajate täiendusõppe tähendab valdavalt lühiajalistel loengutel või kursustel käimist. Samas kinnitavad kõrged rahuloluhinnangud kooli toetusele siiski, et valdav osa õpetajatest on oma töökeskkonna, kolleegide toe ning juhtkonna tegevusega pigem rahul.

9. Milliste meetoditega toimub õpetaja professionaalse arengu toetamine koolis ning millist rolli selles mängib täna kutsestandard?

Õpetaja professionaalse arengu toetamise all koolis vaadeldi käesolevas uuringus eelkõige sisekoolitusi, koolide täiendusõppekavade planeerimist ja olemasolu, arenguestluste korraldamist, õpetajate enesehindamist ning teadlikkust uuenenud õpetaja kutsestandardist.

Koolid korraldavad märkimisväärsel hulgal sisekoolitusi – ligi 90% küsitlusele vastanud koolides korraldatakse sisekoolitusi 1-4 korda aastas. Intervjuudes ja fookusgruppides hinnati sisekoolitusi heaks ja mõjusaks enesetäiendamise viisiks, kuigi õpetajate hinnangud olid koolijuhtide omast mõnevõrra kriitilisemad. Õpetajate kriitilisus tulenes peamiselt sellest, et nad on rohkem huvitatud oma aine koolitustest ja mitte niivõrd üldpedagoogilistest või muul teemal toimuvatest koolitustest. Samuti on õpetajad skeptilisemad selles osas, et koolis toimub kolleegilt-kolleegile teadlik koolitamine ja et juhtkond toetab aktiivselt heade praktikate jagamist õpetajate vahel. Fookusgruppides osalejate kogemustele tuginedes on aga näiteks välistel koolitustel omandatu edasiandmine kolleegidele juhtkonna nõudel siiski üsna sage praktika, mille eesmärgiks on üldjuhul hoida kokku koolituskuludelt. Ka küsitlustulemuste järgi nõuab ligi 40% koolijuhte kolleegide edasikoolitamist.

Kooli toetav suhtumine õpetaja täiendusõppesse ning huvi muutuste ilmnemiseks koolitöös on üheks määravamaks teguriks täiendusõppe tulemuslikkuses. Samas selgub küsitlustulemustest, et vaid kolmandik koolijuhte väidetavalt jälgib või teostab seiret koolitusel omandatu rakendamise üle õpetaja igapäevases töös. Ka sisekoolituste puhul on õpetajad pigem veendunud, et nende tulemuslikkust õpetajate edasises töös jälgib juhtkond pigem harva, mis erineb koolijuhtide positiivsemast hinnangust. Kokkuvõttes, teadlikku ja süsteemset lähenemist täiendusõppega omandatu praktilise rakendamise tagamisele ja selle toetamisele ei näi koolides olevat. Eraldi saab välja tuua erakoolide praktikad, mis said õpetajatelt nii koolituse tagasisidekamise, üksteise koolitamise, arenguestluste toimumise regulaarsuse osas kui ka üleüldises kooli toetavas keskkonnas oluliselt kõrgemaid hinnanguid.

Üldised hinnangud kõikide sisekoolituste osas küsitud praktikate kohta on üsna kõrged. Olenevalt küll teemast ja sisekoolituse viisist (nt kas koolitus kogu personalile üldistes küsimustes nagu turvalisus, esmaabi jms või teatud aineõpetajatele spetsiifilisemates küsimustes) näevad nii õpetajad kui koolijuhid sellise koolitusvormi järele ka tulevikus kindlasti olulist vajadust.

Uuringust selgub, et õpetajate täiendusõppe vajaduste väljaselgitamine ning täienduskoolituse kavade loomine koolides ei ole süsteemne. Küsitlus tõi välja selged erinevused koolijuhtide ja õpetajate vastustes, kus ligi 90% vastanud koolijuhtidest märkis, et nende koolis on olemas täienduskoolituse kava, kuid 60% õpetajatest ei ole koolituskavast teadlikud, vaid vähesed märgivad, et on selle koostamise olnud kaasatud ning üle 60% ei ole kursis, kas ja kuidas sellist plaani nende koolis uuendatakse. Alla veerandi õpetajatest on märkinud, et enda enesetäiendusvajaduste hindamisel lähtutakse ka kooli täiendusõppekavast. Lisaks, ligi 20% õpetajaid on märkinud, et nad ei hindagi koos juhtkonnaga oma täiendusõppevajadusi. Fookusgruppide arutelud toetavad küsitlusest saadud informatsiooni – täienduskoolituskava ei ole koolides kõigile teadaolev dokument õpetaja professionaalse arengu toetamisel. Täiendusõppe koolituskava loomisel näevad koolijuhid suurima takistustena koolide rahastamissüsteemi, mis ei võimalda koolijuhtide hinnangul täiendusõppeks piisavaid ressursse kasutada, aga ka täiendusõppe võimaluste kohta info killustatust ning selle jõudmist kooli kaootiliselt ja sageli üsna vahetult enne koolituse toimumist.

Arenguestluste pidamise viisid on samuti kooliti üsna erinevad. Valdavalt jäävad vestlused osapoolte hinnangul pinnapealseks ja nende käigus ei analüüsita õpetajate reaalseid täiendusõppe vajadusi. Õpetaja täiendusõppe vajaduste üle otsustades tuginetakse eelkõige õpetajate hinnangutele ja mitte niivõrd eneseanalüüsile või arenguestlustele. Kooli juhtkond valdavalt ise süsteemset õpetajate pädevusi ja arenguvajadusi ei hinda.

Õpetajate enesehindamisele ning kutsestandardile, kui selleks vajalikule alusdokumendile on riiklikus täiendusõppe kontseptsioonis omistatud oluline roll. Uuringust selgub, et ligi pooled õpetajad ei ole aga uuenenud kutsestandardi sisuga kursis. Uuringu järgi ei oma kutsestandard ka arenguestlustel õpetajate täiendusõppe vajaduste hindamisel olulist rolli. Seega võib järeldada, et need, kes toetuvad enesehindamisel kutsestandardile, on siinkohal valdavalt silmas pidanud praegusele eelnevat kutsestandardit. Lisaks selgub uuringust, et kui Haridus- ja Teadusministeeriumi ning standardi väljatöötajate seas on sellele seatud suured ootused, on koolijuhtide ja õpetajate hinnang kutsestandardile hetkel pigem skeptiline. Kutsestandardisse suhtuvad kriitiliselt pigem õpetajad ja koolijuhtide suhtumine on märgatavalt positiivsem. Suurim probleem kutsestandardi rakendamisega seondub hetkel sihtrühma väheses teadlikkuses, info esitusviisis (erinevad tasemed väga sarnaselt kirjeldatud, liiga pikk dokument) ning arusaamise puudumises, milline kasutegur õpetajale sellega kaasneb, kuna kutsestandard ei ole seotud kõrgema tasumääraga. Kuna kutsestandard ja selle omandamise oodatud kasutegur ei ole õpetajate seas veel piisavalt selge, on praegune kutse taotlemise tasu ka selle taotlemist pärssiv tegur. Osapoolte ootused selgemate suuniste ning kutse taotlemise motivaatorite osas on suunatud eelkõige Haridus- ja Teadusministeeriumile ning kutseandja roll jääb intervjuudele ja fookusgruppidele tuginedes sihtrühmale veel kaugeks.

Erinevalt ekspertide arvamusest ei leia samas õpetajad ja koolijuhid, et nad vajavad olulises matus täiendavaid juhendmaterjale kutsestandardi rakendamiseks. Pigem soovitakse rohkem praktilisi meetmeid selleks, et kutsestandardi kasutusvõimalusest saaksid kõik osapooled ühtemoodi aru. See tähendab rohkem infopäevi ja koolitusi teadlikkuse tõstmiseks koos praktiliste kasutusnäidetega ning sobiva rahastamise mehhanismi väljatöötamisega koolidega koostöös.

Õpetajate enesehindamise instrumendiks on valdavalt kooli juhtkonna nõutav juhised. Suurem enamus koolijuhtidest (85%) ja ligi pooled vastanud õpetajatest on märkinud, et oma täiendusõppe vajaduste hindamiseks kasutatakse iga õppeaasta lõpus koolile täidetavat aruandevormi. Fookusgruppide arutelud ilmestasi, et sageli on sellised vormid sarnaselt arenguestlustele liiga üldised ja pinnapealsed. Alla veerandi õpetajatest on loonud endale ise hindamisinstrumendi ja veelgi vähem õpetajaid kasutab vahendeid, mis eeldavad sügavamat eneseanalüüsi (nt õpimapp või oma tundide analüüsimine). Kokkuvõttes ei tegele suur osa õpetajatest sügavama eneseanalüüsiga ning koolijuhtide tähelepanu enesehindamise süsteemsusele ning õpetajate reaalsele arenguvajadustele näib pigem leige. Fookusgruppides osalenud õpetajad kinnitasid, et nad ei oska piisavalt hästi enesehindamist läbi viia ja neil ei ole selleks selgeid juhiseid. Seega on oluline pöörata senisest suuremat tähelepanu õpetajate enesehindamise oskuste tõstmisele ja selleks sobivate, kasutajasõbralike instrumentide ja viiside levitamisele.

Kokkuvõttes õpetajate professionaalse arengu toetamine koolis erineb kooliti märgatavalt. Õpetajate osalemine täiendusõppes on valdavalt juhuslik, õpetajate isiklikust huvist lähtuv ning enesehindamise tulemusi ja arenguestluste sisendit ei kasutata piisavalt. Õpetajate täiendusõppe vajadusi koolides süstemaatiliselt ei hinnata ning koolide täiendusõppe kavad, juhul, kui nad olemas on, ei ole sageli koostatud kaasavalt.

10. Millised on õpetajate hinnangud oma pädevustele ning koolijuhtide hinnangud õpetaja pädevustele?

Uuringust selgub, et nii õpetajad kui koolijuhid hindavad õpetajate pädevusi kaasaegses õpikäsituses ja soovitatud pedagoogilistes oskustes pigem kõrgelt. Õpetajate hinnangud on kõrgeimad oma ainealastele oskustele – 57% õpetajatest andis hinnangu „väga hea” võrreldes hinnanguga pedagoogilistele oskustele ja teadmistele (39% andsid kõrgeima hinnangu). Eesti õpetajate keskendumine oma ainealaste oskuste

arendamisele ilmneb ka analüüsidest hinnanguid koolitusvajadustele, kus üle 80% õpetajatest tunneb vajadust koolitusele oma aine raames. See on ka õpetajate enim märgitud vajadus. Uuring kinnitab, et uudne õpikäsitus ei ole veel piisavalt kõikide õpetajate teadmusse jõudnud ning ei tunnetata veel üheselt, et pedagoogilised oskused on ainealaste kõrval sama olulised.

Koolijuhtide hinnangul on õpetajad tugevad õpilaste väärtushinnangute kujundamises ning nende suhtlemisoskuse arendamises, nõrgemad aga veebiressursside ning IKT vahendite kasutamisoskuses õppetöös, projektitöös ning pädevusi kujundavas hindamises. Need on ka valdkonnad, mis on kõikides intervjuudes ja fookusgruppides olulisemate vajadustena välja joonistunud. Fookusgruppides ja intervjuudes tõstus ka noorte alles karjääri alustavate õpetajate pedagoogiliste oskuste probleem, mis on seotud tasemeõppe kvaliteediga. Ootused on siinkohal kvaliteetsemale ja pikemaajalisemale õpetajakoolituse praktikale ning süsteemsemale noorte õpetajate tugisüsteemile. Mentori olemasolu koolis või kvaliteetne karjäärinõustamine õpetajatele on kooliti väga varieeruv ja rahulolu nende võimalustega õpetajate hinnanguil üks madalaimaid (ca 40% õpetajatest on märkinud vastavaid toimivaid võimalusi, võrreldes 70-90% rahulolu hinnangutega teistele küsitud praktikatele).

Õpetajate pädevuste hindamisel on märkimist väärt asjaolu, et nende koolijuhtide osakaal, kes hindavad erinevaid pädevusi väga heaks on üsna tagasihoidlik (alla 30%) võrreldes nendega, kes usuvad, et pädevused on pigem olemas või suhtuvad nende arendamisse teatud reservatsiooniga. Kõrgete hinnangute kõrval peab ligi kolmandik koolijuhte õpetajate pädevuse puudumist peamiseks põhjuseks, miks kaasaegne õpikäsitus ei ole veel piisavalt praktikas rakendunud. Kõrvutades ka koolijuhtide ja õpetajate hinnanguid arendamist vajavatele pädevustele, ilmneb, et koolijuhid näevad praktiliselt kõikides kategooriates märgatavalt suuremat vajadust arendamise järele kui õpetajad.

Küsitlusele vastanud koolijuhtidest on ligi 86% veendunud, et nende õpetajad pigem oskavad oma koolitusvajadusi hinnata. Ühest küljest tasub sellesse tulemusse ekspertintervjuude, fookusgruppide ning uuringutulemuste taustal suhtuda ettevaatlikult. On tõenäoline, et valdavalt osatakse soovida enese täiendusõpet valdkonnas, millest teatakse ja vähem valdkonnas, millest ei teata midagi. Teisalt toovad küsitluse tulemused siiski välja, et valdkonnas, kus õpetajad ennast tugevaks peavad, peetakse pädevuste arendamist vähemoluliseks. Kuigi ainelaste pädevuste vajadust nähakse õpetajate seas üldkokkuvõttes enim oluliseks, ei pea ainelaste teoreetiliste teadmiste omandamist olulisemaks need õpetajad, kes on enda ainealaseid oskuseid hinnanud „väga heaks”. Tendents ilmneb ka mõningate pedagoogiliste oskuste osas.

Kokkuvõttes nii küsitluses osalenud koolijuhid kui õpetajad hindavad oma õpetamise pädevusi kõrgelt. Analüüsidest aga eri osapoolte seisukohti, ei ole hinnang nii ühene. Mitmed takistused uudse õpikäsituse rakendamises lasuvad siiski õpetajate ebapiisavas pedagoogilises pädevuses ning arusaamades õppimise protsessist. Õpetaja jaoks on selgelt olulisem keskendumine oma ainealasele teadmisele kui pedagoogilistele oskustele ning hoolimata riiklike prioriteetide ja õpetamise esitatud nõudmistele teadvustamises ei ole teadmised ja oskused uudse õpikäsituse rakendamisest veel suurel osal õpetajaskonnast olemas.

11. Milline on õpetajate vajadus täiendusõppe järele?

Õpetajate täiendusõppe vajadusi on vähe uuritud kuna sageli ei peeta õpetajate enesehinnangut oma koolitusvajaduste osas asjakohaseks. Olgugi, et 86% küsimustikule vastanud koolijuhtidest arvab, et õpetajad suudavad oma tegelikke enesetäiendamise vajadusi adekvaatselt hinnata, leiavad koolitajate ja ühenduste esindajad, et nii koolijuhtide kui õpetajate hinnangud täiendusõppe vajadustele ei vasta alati tegelikkusele.

Koolijuhid hindavad õpetajate koolitusvajadust üldjuhul kõrgemalt kui õpetajad ise, erandiks on ainealased teoreetilised teadmised, kus õpetajad hindavad oma vajadusi suuremaks. Õpetajate suurem vajadus ainelaste koolituste järele tuli välja ka fookusgruppidest, samas kui küsitluses pidasid õpetajad ainealastest

pädevusest mõnevõrra olulisemaks üldpädevuste arendamist. Üldiselt kalduvad kõige väiksema staažiga õpetajad enamikus valdkondades enda pädevuse arendamise vajadust kõrgemaks hindama.

Metoodiliselt tuntakse suuremat vajadust aktiivõppe meetodite, sh praktilist tööd enam sisaldavate koolituste järele. Ka küsitlus näitas, et nii koolijuhtide kui õpetajate hinnangul vajavad praktiliste õppevormide läbiviimine, kujundav hindamine, uurimistööde juhendamine kahe järgneva aasta jooksul suuremat tähelepanu.

Tuginedes koolijuhtide ja õpetajate hinnangutele seni katmata täiendusõppe valdkondade ja teemade osas, tuleks järgneval programperioidil pakkuda enam koolitusi järgmistel teemadel:

- Nuüdisaegsed arengud õpetatava aine õppimisel ja õpetamisel;
- Hariduslike erivajadustega laste arengu toetamine koolis (vajalikud on mh spetsiifilisemad, sh meditsiinilise lähenemisega koolitused) ja õppetöö andekate lastega;
- Õpetamisalased teadmised ja arusaamad; innovaatilised õpetamise meetodid;
- IKT oskuste arendamine, sh õpetamiseks vajalikud IKT oskused ning e-õppe läbiviimine, meetodid ja tehnoloogia;
- Õpetajale kui juhile vajalikud oskused: konfliktijuhtimine ja stressijuhtimine, enesekehtestamine, grupijuhtimine, haridusvaldkonnaga seotud seadusandlus.

Õpetajad hindavad nii ainealaseid kui pedagoogilisi pädevusi üsna kõrgeks, samas on ka koolitusvajadust nendes hinnatud suhteliselt kõrgeks. See viitab seosele teadlikkuse ja vajaduse järele, kus soovitakse koolitusi nendes valdkondades, millest ollakse teadlikud ja mida tuntakse. Oma valdkonnas teistes ainetes õpetatavaga kursis olekut pole hinnatud väga kõrgeks. Koolijuhid hindavad vastavat vajadust palju kõrgemalt. Ka kaasamise oskusi on madalamalt hinnatud samas kui lõimitud aine ja keeleõppe alaste teadmiste arendamist, mis sisaldab kaasamist, ei peeta nii oluliseks. Koolijuhtide hinnang sellele vajadusele on jälle märgatavalt kõrgem.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et hoolimata osapoolte mõningasest erimeelsusest erinevate pädevuste arendamise vajaduse osas on üldiselt nii koolitajad kui sihtgrupid üksmeel, et õpetaja kutseoskuste arendamine ja pedagoogiliste meetodite valdamine on see, millel peaks jätkuvalt riikliku tasandi rõhuasetus olema. Lisaks on vajalik uurida ainespetsiifilisi vajadusi ja suhtumist riikliku õppekava üldosasse ning kutseoskuste arendamisse erinevates ainetundides. Kõigi koolituste puhul peab olema rõhk praktilisusel ning koolituste mõju suurendamiseks õppetööl oleks vajalik ka laiem võimalus vajadustele vastavate koolituste tellimiseks koolide endi poolt või koolituste grupeerimine spetsiifiliste teemaprobleemide ümber, milles kasutatakse sisendina koolide reaalseid vajadusi. See eeldab suuremat koostööd koolidega juba koolitusprogrammide loomise käigus.

12. Millised on õpetajate ja koolijuhtide hinnangud keskse täiendusõppe süsteemile ja institutsionaalsele koostööle?

Praegune suundumus õpetajate täiendusõppe kavandamisel on ühtsete kompetentsuspõhiste täiendusõppeprogrammide välja kujundamise toetamisele. Toetamiseks õpetajate elukestvat õpet ja vajaduspõhist täiendusõpet peab täiendusõppeprogrammides olema seejuures kombineeritud nii teooria, praktika kui ka tagasiside. Tagasiside puudulikkus õpetajatööl ja täienduskoolituse vajadusele, kuid ka pakutud koolitustele ja koolitajate tööle on nii varasemates kui ka käesolevas uuringus ilmnevat vajakajäämisi. Kuna hetkel ei viida ka riiklikult läbi regulaarset täiendusõppe vajaduste seiret, on raskendatud ka efektiivsete üldhariduskoolide õpetajate professionaalse arengu ning karjäärivõimaluste soovitavate mudelite väljatöötamine. Haridus- ja Teadusministeeriumi plaanides on järgnevatel aastatel ette nähtud vastavad tegevused, mis toimuvad kombinatsioonis sobiva koolide sise- kui välishindamise

modelite uuendamise ja rakendamiseks. Võtmesõnaks on siinkohal nn 360 kraadi hindamine ja sh vajaliku tööriista tekitamine kõikidele osapooltele, eelkõige õpetajatele endile oma pädevuste hindamiseks ja tegelike täienduskoolituse vajaduste väljaselgitamiseks.

Õpetajad, koolijuhid ja koolitajad tunnevad vajadust täiendusõppe andmebaasi ja infosüsteemi järele. Sealjuures on vajalik leida kasutajasõbralik tööriist ka koolituste mõju, rakendatuse ja kvaliteedi seireks, et täiendusõppe võimalusi ja tulemuslikkust paremini hinnata. Uuring näitas, et koolid soovivad, et ülikoolid kui peamised täiendusõppe pakkujad küsiks neilt rohkem sisendit ja tagasisidet koolituskavade kokkupanekul. Tagasiside muudab oluliseks ka asjaolu, et õigusaktidega ei ole hetkel määratletud piisavaid nõudeid haridustöötajaid koolitavatele asutustele ega vastavatele õppekavadele – ühtlustamata nõuded tähendavad ebahütlast täiendusõppe kavandamist, pakkumist ning selle kvaliteedi ja tulemuslikkuse hindamist. Samas on ühtse andmebaasi kujundamine täna päevakorras ning eelnõu faasis olev täiskasvanute koolituse seadus peaks lahendama koolituste sisulise kvaliteedi küsimusi. Koolituste kvaliteedikriteeriumite täiendamine ja jälgimine on kesksel kohal ka uues haridusastutuste koolitusprogrammi kavandis.

Kui ühest küljest soovivad koolid ise rohkem koostööd koolitajatega nii õpetajate professionaalse arengu toetamisel kui konkreetsete koolituskavade väljatöötamisel, siis ka peamised koolituste pakkujad soovivad rohkem infot selle kohta, millised peaksid koolide hinnangul pakutavad koolitused olema ja kuidas saada lahti arvamusest, et ülikoolide koolitused on liiga teoreetilised. Fookusgruppides leidsid koolijuhid, et initsiatiiv peab siiski tulema ülikoolidelt.

Mõtestatud koostöö puudumist erinevate täiendusõppe osapoolte vahel võib pidada üheks kitsaskohaks, millest aga sõltub efektiivse ja tulemusliku täiendusõppe pakkumine. Lisaks soovivad ülikoolid enda suuremat kaasamist riiklike strateegiliste plaanide koostamisse ning rahastamisreeglitest õigeaegsemat teavitamist. Samuti on koostöö ebapiisav suuremate õpetajakoolitust pakkuvate ülikoolide endi ja ka teiste täienduskoolitust pakkuvate organisatsioonide vahel (nt aineliidud, erakoolitajad), mistõttu esineb dubleerivaid tegevusi ja pigem ülemäärast konkurentsi olukorras, kus sisukas koostöö võimaldaks anda paremaid tulemusi. Rohkem organisatsioonide tasandil koostööd ootavad koolid just ainelitute kui headeks praktilisteks koolitajateks hinnatud ja ülikoolide kui tugevate teoreetiliste teadmiste edasiandjate vahel. Õpetajate kui koolijuhtide arvates peaks nii koolituste kujundamisel kui ka nende läbiviimisel rohkem ära kasutama ainelitute ressursi just nende liikmete praktiliste oskuste tõttu. Motiveeritud koostöö ülikoolide ja ainelitute vahel omab potentsiaali mitmete tänaste täiendusõppe vorme puudutavate kitsaskohtade leevendamiseks ja koolituste mõjusamaks muutmiseks, lähendades omavahel vajaliku teoreetilise kompetentsi õpetajate oodatud teadmiste eluliste ja praktiliste kasutusvõimalustega.

Uuringust ilmnes ka teatav vastutuse hajuvus institutsioonide vahel. Peamised täienduskoolituse pakkujad (ülikoolid) peavad oluliseks riigipoolseid samme koolitusturu reguleerimisel, stabiilsemal rahastusel, hankereeglite lihtsustumisel ning pikemaajalisemal planeerimisel. Samas ootavad riik ja koolid koolitajatelt tänasest suuremat vastutust täiendusõppe arendamise eest. Peamine kriitika ülikoolide suunas on, et täiendusõpet pakutakse vastavalt olemasolevatele kompetentsidele ja võimalustele, mis on võimalik leida ülikoolidest, kuid mitte tingimata lähtuvalt koolide tegelikest vajadustest. Kokkuvõttes on üsna ilmikas olukord, kus kõikide osapoolte ootused on kõrged pigem teistele osapooltele kui enda tegemistele. Kõigi osapoolte tihedam koostöö ning kaasavam ja ühisem täiendusõppe planeerimine ning korraldamine aitaks seda kitsaskohta leevendada. Täiendusõppe kontseptsioonis on siinkohal olulist rolli omistatud Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juurde loodavatele kompetentsikeskustele, mille osas on üsna suured ootused ka koolidel.

Kahe suure kompetentsikeskuse loomise Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juurde nägid uuringus osalejad teatavat riski koolitusturu monopoliseerimisel. Eelarvamused tunduvad olevat seotud eelkõige veel ebapiisava selgusega, mis rolli nendel keskustel siiski tulevikus nähakse. Koolijuhid näevad kompetentsikeskusi kui kohti, mis peaks aitama neil lahendada kõiki koolielus ja õpetamises esinevaid

probleeme, tegelema süvendatult päevakorras olevate teemadega, tagama pädevate ja kompetentsete koolitajate ja praktikute olemasolu koolitustel ning tegema süvendatud koostööd koolidega, et nii õpetajate taseme- kui täiendusõpe oleks reaalsele vajadustele vastav. Kui kompetentsikeskuste rajamisega ei kaasne aga olulisi muudatusi võrreldes tänaste koolituste pakkumisega ning süsteem soosib veelgi tugevamalt koolitusturu koondumist ülikoolide kätte, siis praktilist kasu ja tulemusi sellistes keskustes ei nähta. Uue koolijuhtide ja õpetajate koolitusprogrammi kohaselt, mis tugineb „Elukestva õppe“ strateegiale ja õpetajate täiendusõppe kontseptsioonile on kompetentsikeskuste olemus kirjeldatud kõrgetele nõudmistele vastavalt. Samas ilmnes intervjuudest osapoolte endi seas veel teadmatus, mida ülikoolidelt oodatakse ja kuidas idee peaks rakenduma. Kompetentsikeskuste idee rakendamisesse peab kaasama koolijuhte, õpetajaid ja ka aineliiusid ja tagada, et kõikide osapoolte sisend on kontseptsiooni loomisesse kaasatud. Kokkuvõttes on osapoolte hinnangul kompetentsikeskuse idee küll tervitatav, kuid see nõuab väga oskuslikku planeerimist ja juhtimist.

Mainimist väärib ka tähelepanek, et kui intervjuueeritud sidusgruppide esindajad ja eksperdid pooldavad kesksemat täiendusõppesüsteemi, siis fookusgruppides osalenud õpetajad ja koolijuhid suhtusid plaanidesse kriitiliselt. Nii koolijuhid kui õpetajad pooldasid pigem varem kehtinud süsteemi, kui koolidel oli täiendusõppeks eraldatud 3% palgafondist ja koolituste pakkumine ei olnud nii ülikoolide keskne. Samuti oli tugev poolehoid ka varasemale atesteerimise süsteemile, kus õpetaja täiendusõppe läbimine oli selgemalt seotud palgaga. Peamiseks murekohaks on koolide kardetav otsustusõiguse vähenemine õpetajate täiendusõppe valikute osas. Kuna kõik uuringus osalejad rõhutasid koolikultuuri olulisust õpetajate professionaalse arengu toetamises ning vajadust saada ka koolispetsiifilisi koolitusi, siis peaks uus keskne täiendusõppesüsteem sisaldama piisavalt paindlikkust, mis neid vajadusi rahuldaks.

Eelnevale tuginedes on oluline kavandada ja rakendada muudatused riiklikus õpetajate täiendusõppe süsteemis osapoolte omavahelises tihedas koostöös ning panustada kõikide osapoolte teadlikkuse tõusu ootustest, vajadusest ning vastutusest. Koolijuhid ja õpetajad ootavad eelkõige haridussüsteemi stabiilsust. Fundamentaalsemate uuenduste rakendamiseks, eelkõige uuendustega õpikäsituses ja vastavates õpetajate pädevustes on otstarbekas kasutada rohkem ja pikemaid üleminekuperioode. See võimaldaks osapooltel oma rollidest paremini aru saada ja vastavaid meetmeid rakendada. Täiendusõppe pakkujatel peaks lasuma senisest suurem vastutus täiendusõppe kvaliteedi, praktilisuse, pädevate koolitajate leidmise ning seega vajaduspõhisema pakkumise eest. Tsentraalsemas täiendusõppe süsteemis tähendab see riigi kui tellija rolli olulisust – koolitustellimuste tingimuste seadmine on määrava tähtsusega selles, kui kvaliteetseid koolitusi pakutakse. Enam on vaja tähelepanu suunata täiendusõppele kui pikemaajalisele protsessile, kus olulisteks märksõnadeks on õpetajate professionaalse arengu eneseanalüüs, teooria rakendamine praktikas, selle hindamine, arutelud kolleegidega ja omavahel õppimine, õpitu tagasisidestamine ja koolituste praktilise väärtuse kasvatamine.

Soovitused õpetajate täiendusõppe korraldamiseks

Vastavalt haridusasutuste juhtide ja õpetajate täiendusõppe kontseptsioonile ning sellele toetuvale Õpetajate ja koolijuhtide koolituse programmile 2015-2018 (eelnõu) on õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe eesmärk tagada koolides kaasaegse õpikäsituse rakendamine ning juhi ja õpetaja rolli mõtestamine sellest lähtuvalt. Eesmärgiks on seatud asendada täiendusõppe kursustekeskne lähenemine kutsestandarditel ja kompetentsimudelitel põhineva professionaalse arengu tervikliku toetamisega ajakohaseid õppevõimalusi pakkuvast täiendusõppesüsteemis.

Selles peatükis võetakse kokku uuringu tulemustest lähtuvad soovitused, mis aitavad nimetatud eesmärki saavutada. Arvestades uuringutulemusi ning tähelepanekuid tänases täiendusõppesüsteemis, tuleks selleks, et keskselt koordineeritud täiendusõppe süsteem rakenduks tulemuslikult, silmas pidada peamisi aspekte:

- Õpetaja professionaalse arengu toetamiseks peavad koolide praktikad olema ühtsemad: täiendusõpet toetav koolikultuur ja koolijuhtide juhtimis- ning motiveerimispädevused, arenguvajaduste hindamisoskuste arendamine, pädevuste hindamise mudelid ja enesehindamise metoodika. Nende praktikate arendamises vajavad kõik koolid tuge.
- Tuleb enam arendada kontakte ja võrgustikke erinevate täiendusõppe osapoolte vahel, millega peab kaasnema selge vastutushierarhia täiendusõppe süsteemi rakendajate ja seotud osapoolte vahel. Eesmärgiks peaks olema suurem, mõtestatud ja toetatud koostöö osapoolte vahel.
- Peab säilima paindlikkus keskses täiendusõppesüsteemis, laiema eriilmeliste täiendusõppevormide võimalused ning tekkima senisest enam koolispetsiifiliste koolituste saamise võimalusi.
- Looma peab täiendusõppe pakkumist ning selle tulemuslikkuse mõõtmist võimaldavad ja toetavad kasutajasõbralikud infosüsteemid.
- Haridusmaastikul toimuvad muudatused peavad olema pikemate üleminekuajaga ning ka koolituskavade planeerimine peab olema pikemaajalisem.

Õpetajate täiendusõppesüsteem peab sisaldama loetletud eeldusi, et ta toimiks efektiivselt kõikide osapoolte huvide ja eesmärkidest lähtuvalt. Täiendusõppe on osa haridussüsteemist, mida mõjutavad nii riiklike õppekavade muutmised, õpetajakoolituse tasemeõppesüsteemi loomine, erivajadustega laste suunamine tavaklassidesse kui õpetajate töökoormuse reguleerimise katsed ja kutsestandardi loomine. Lisaks mõjutavad need tegurid ka üksteist vastastikku. Nii näiteks sõltub täiendusõppe tulemuslikkus väga suurel määral õpetaja töökoormusest. Kooli sisekliima ning juhtimisstiil on samuti oluline komponent täiendusõppe efektiivsuses. Koolide intensiivsem omavaheline praktikate jagamine õpetajate professionaalse arengu toetamise valdkonnas on üheks võimaluseks, kuidas teatud praktikaid ühtlustada.

Õpetajate täiendusõppe on süsteemne tegevus, mis on õpetajate ja haridusasutuste juhtide enesearengu kaudu suunatud õpilase arengu toetamisele. Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe kontseptsioonis mõistetakse täiendusõppena tööalast enesetäiendamist ehk õppimist laiemalt, mis hõlmab nii kutse-, ameti- ja/või erialaste teadmiste, oskuste ja vilumuste omandamist ja täiendamist kui ka individuaalset enesetäiendamist õppematerjalide jmt abil, kursustel osalemist, õpet juhendaja abil, õppimist teiste juhendamisel, õppereise, kolleegide vastastikust tööalast nõustamist, sh parimate kogemuste ja teadmiste jagamist jmt. Käesolev uuring näitab, et täna toimub õpetajate täiendusõppe valdavalt läbi lühiajaliste koolituste ja kursuste. Tänapäevane süsteem ei ole piisavalt aidanud kaasa ootuspärasele liikumisele kaasaegse õpikäsituse rakendamisele koolides. Lisaks ei saakaasaegse õpikäsituse rakendamine koolis ning haridusuuendustega kaasaskäimine toimuda isolatsioonis ümbritsevast ühiskonnast ja sõltuda vaid õpetaja või kooli tegevustest. Õpetajatel on keskne roll uue õpikäsituse rakendamisel koolis (Joonis 31), kuid sama vajalik on suunata tähelepanu koolijuhtide võimekuse tõstmisele, lastevanemate teadlikkuse suurendamisele lapse arengust ja õppimise meetoditest koolis, samuti kasvatamisoskuste arengule.

Joonis 31. Kaasaegse õpikäsituse rakendumise mõjutegurid

Käesoleva uuringu tulemused ja nende põhjal formuleeritud soovitused on täiendavaks sisendiks õpetajate ja koolijuhtide koolituse programmi tegevuste kujundamisele, et rakenduks mõjus ja kaasaegse õpikäsituse rakendamist toetav täiendusõppesüsteem. Allpool on esitatud olulisimad soovitused täiendusõppe süsteemi rakendamiseks, mis põhinevad läbiviidud uuringul ning aruteludel sidus- ja sihtrühmadega. Soovitused on grupeeritud olulisemate arendamist vajavate põhimõtetenä, mille all on välja toodud loetelu võimalikest tegevustest soovituse rakendamisel. Väljapakutud tegevuste nimekiri ei ole samas ammendav.

Soovitused

1. Luua paindlikum ja terviklikum täiendusõppe süsteem, võimaldada ühendada teoreetilised teadmised praktikaga ja lõimida tugevamalt üldpedagoogika ainealaste pädevuste arendamisega.

Suurem osa Eesti õpetajatest osaleb täienduskoolitustel väga aktiivselt, kuid teisi täiendusõppe vorme kasutatakse harva. Kuigi koolitajatega ollakse rahul, siis uuring näitas, et koolituste sisu, vormi ja tulemuslikkusega ollakse oluliselt vähem rahul. Suurima probleemina nähakse koolituste liigset teoreetilisust ja pealiskaudsust, kuna õpetajad ootavad koolitustelt rohkem praktilisi teadmisi – kuidas omandatud oma ainetunnis rakendada. Seega peab täiendusõppe süsteem pakkuma senisest enam praktilisema väärtusega täiendusõpet, vähem auditoorset loenguvormis koolitust võttes seejuures arvesse ka õpetajatel olemasolevat piiratud ajaressurssi enesetäiendamiseks. Vajalik on leida tasakaal teooria ja praktika sisaldumist võimaldavate sobivate koolitusvormide vahel. Olulisemate teemade kinnistamisel on vajalik kasutada rohkem paindlikke koolitusvorme. Täiendusõppe selliseks korraldamiseks on soovitatav kaaluda järgmisi lähtepunkte:

- Riigil peab olema suurem roll koolituste tellijana ja täiendusõppe sisu kujundajana. See aitab kaasa täiendusõppe teadlikule kujundamisele, mis vastavalt nõudmisele kasutab nii paindlikke õppesessioone, kompetentseid ja kindlatele nõuetele vastavaid lektoreid, soovitud õppemeetodeid jms. Süsteem peab sisaldama ka kohustust erinevate osapoolte koostööks erinevate täiendusõppe vormide pakkumisel.
- Koolidele peaks jääma piisav võimalus otsustada lisaks omavahenditele ka riiklikus täiendusõppesüsteemis spetsiifiliste koolile vajalike koolituste korraldamise üle. Olulised on jätkuvalt meeskonnakoolitused ja kooli spetsiifilistele vajadustele vastavad koolitused. Täiendusõppesüsteemis peab koolidel olema võimalik tellida ka nii-öelda poollahendust, kus prioriteetsete teemavaldkondade raames saaksid koolid täiendusõppe sisu ise kokku panna. Sellised „ise tellitud” koolitused on uuringule tuginedes koolijuhtide hinnangul kõige mõjusamad. Olenevalt teemast peaks suunama osapooli maksimaalselt oma vajadusi läbi mõtlema ja koolituse sisu kujundamisel koostööd tegema (koolid omavahel, ülikool ja koolid koostöös, kooli juhtkond ja õpetajad). Seda saab suunata näitena vastavate kriteeriumite lisamisega hanke- või projektirahastuse taotlemise tingimustesse.
- Et pakkuda õpetajate ajaressurssi arvestavaid õppevorme võiks kaaluda etapiviisiliste pikemajaliste koolituste pakkumist prioriteetsetel teemadel. Rõhuasetus võiks olla näiteks sessioonideks jaotatud kursustel, kus võimalikult palju praktilist rakendatavust integreeritakse juba koolitusse ja kus õpe toimub seminari, kolleegidega arutelu või praktilise õpetamise töö vormis koos kompetentsete teoreetikute ja praktikute juhendamisel. Rõhuasetus peab olema sellel, kuidas juhendada ja toetada õpetajat koolitusel omandatud teadmisi ja oskusi realselt rakendada.
- Koolitused peavad tänasest enam sisaldama üldpedagoogiliste ja ainealaste teadmiste integreeritust. Lisaks on soovitatav tagada keskselt pakutavate koolituste (eelkõige üldpädevustele keskenduvad) suurem diferentseerimine kas teema- ja ainevaldkonniti, kooliastmete lõikes, eriprobleemide lõikes vms. See aitaks samuti vähendada liigset teoreetilisust ja pealiskaudsust.
- Tähelepanu on vaja pöörata ka rahvusvaheliste koolitajate kasutamise suurendamisele. Uuringus selgub, et ülikoolid ei suuda alati leida piisavalt kompetentseid koolitajaid. Pigem pakutakse koolitusi vastavalt sellele, millist ressursi on võimalik ülikoolist koondada. Intervjuudest ja fookusgruppidest selgus ka, et koolide probleemid ja soovid on sageli väga spetsiifilised, millele koolituste pakkujad ei suuda sobivaid koolituslahendusi leida. Rahvusvaheliste koolitajate kaasamine ja parimate praktikate levitamine kaasaege õpikäsituse rakendumisest mujal on oluline võimalus puuduoleva kompetentsi probleemi leevendamiseks.

- Täiendusõppe vormid peavad muutuma mitmekesisemaks, et täita kõiki õpetajate ja koolijuhtide poolt neile pandud ootusi. Eriti suured on ootused õppe praktilisemaks muutmise osas, mis eeldab vähem auditoorse loengu vormis koolitusi ja rohkem praktilisi tegevusi sisaldavate õppevormide rakendamist. Lisaks tuleks tähelepanu pöörata õpetajate võrgustike tugevdamisele, kaasavate uurimisprojektide läbiviimisele, õpetajate seminaride ja vahetuste korraldamisele, sh rahvusvaheliselt, veebikursuste laialdasem rakendamine jms. Olulise sisendi loomine sobivate õppevormide leidmiseks ja rakendamiseks saab olla näitena loodavate kompetentsikeskuste ülesanne.
- Uuring tuvastas, et prioriteetsed täiendust vajavad teemad on nii õpetajate kui koolijuhtide hinnangul IKT ja veebiressursside kasutus õppes, hariduslike erivajadustega laste, sh andekate laste arengu toetamine, innovaatiliste õppemeetodite kasutamine, kujundav hindamine, aga ka oma ainevaldkonna arengutega kaasaskäimine. Kuna mitmeid koolitusi on nendes valdkondades ka pakutud, on soovitatav üle vaadata seni pakutud koolituste sisu, tuvastada koolitused, mis on täitunud kiiresti ja need, mille vastu on huvi olnud väiksem, samuti analüüsida seni kogutud tagasisidet, mis aitaks järgneva perioodi koolitusteamade sees rõhuasetusi seada.
- Lahendamist vajab vene õppekeele koolide õpetajate info kättesaadavuse probleem. Oluline on analüüsida, kus on informatsiooni saamise kitsaskohad ning leida lahendused nende kitsaskohtade leevendamiseks.

2. Suurendada koostööd täiendusõppega seotud osapoolte vahel ja määratleda osapoolte selgem vastutus süsteemis.

Uuringus ilmnenud selgejoonelise koostöö puudumine täiendusõppe süsteemi eri osapoolte vahel, on põhjustanud täiendusõppe killustatuse ja oodatust madalama mõju. Osapooltel puudub terviklik ja selge arusaam rollidest ja vastutusest, mille tulemusena on ootused teistele osapooltele üldjuhul kõrged ja oma rolle täiendusõppe tulemuslikkuse saavutamisel teadvustatakse vähem. On oluline suurendada täiendusõppe osapoolte vahelist koostööd, sõnastada eesmärgid, tegevused ja nende eest vastutajad kõikidel tasanditel – nii strateegilisel kui ka praktilisel tasandil. Strateegilisel tasandil on seda tehtud Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe kontseptsioonis, kuid praktikas on vajalik strateegilist koostööd tugevamalt juhtida, osapooli planeerimisse rohkem kaasata, tugevdada horisontaalset koostööd praktiliste tegevuste käigus nii ülikoolide, ainelitute, õpetajate võrgustike, ekspertide, koolipidajate (KOV) kui koolide vahel. Samuti on oluline vertikaalse koostöö tugevdamine koolides – kooli juhtkond peaks kaasama rohkem õpetajaid, mida veel laialdaselt ei toimu, nagu ilmestab käesolev uuring. Samuti on oluline kaasata õpetajate professionaalse arengu vajaduste väljaselgitamise ja kooli arenguplaanide kavandamise lapsevanemaid ja kogukondasid. Koostöö tugevdamine peab lähtuma järgmistest põhimõtetest:

- Lisaks õpetajate täiendusõppe planeerimisele erinevate osapoolte koostöös, sh eri ministeeriumide vaheline koostöö, peaks ka täiendusõppe korraldamine toimuma suuremas koostöös ülikoolide ja ainelitute, aga ka valdkondlike ekspertide vahel mõjusamate koolitusprogrammide pakkumiseks. Täiendusõppe planeerimisel ja korraldamisel on soovitatav teha rohkem institutsionaalset koostööd õpetajate ühenduste ja ainelitudega. Uuringus osalenud õpetajate ja koolijuhtide hinnangul on ainelitutel oskus adresseerida oma liikmete ainealaste koolituste vajadusi, ning ka võrgustumine ja kogemuste jagamine läbi liitude on hinnangute kohaselt mõjus. Õpetajad on ainelitute tegevusega rahul ja on huvitatud nende suuremast rollist täiendusõppe süsteemis. Aineliidud peaksid olema tugevamad partnerid nii ministeeriumile täiendusõppe prioriteetide määratlemisel kui ka ülikoolidele koolitusprogrammide pakkumisel. Koostöö ainelitute ja ülikoolide vahel aitaks paremini siduda ka ainelitute ainealase tugevuse üldpedagoogiliste kompetentside

arendamisega. Täiendusõppe osapoolte vaheline koostöö tugevdamine eeldab sisulist koostöö juhtimist. Koostöö juhtimise roll saab olla loodavatel kompetentsikeskustel.

- Täiendusõppe pakkujatel peaks lasuma senisest suurem vastutus vajaduspõhisema õppe pakkumisel. Selleks peab looma efektiivse tagasisidestamise mehhanismi ja vajaduste ja võimaluste analüüsi ning suurendama täiendusõppe osapoolte teadlikkust koolituste tagasiside vajalikkusest. Täiendusõppe planeerimisfaasis on vajalik sisend kõikide osapoolte poolt, aga eriti oluline on tihendada koostööd koolidega koolitusvajaduste väljaselgitamisel. Samuti tuleks tagasisidet küsida pikema aja järel, et teada saada, kas ja kuidas õpitu õpetajatöös rakendus.
- Lisaks institutsionaalsele koostööle on oluline toetada võrgustike loomist ja koostööd koolide vahel. Koostöö keskmes võiks olla vastastikune headest toimivatest või uuenduslikest praktikatest õppimine, projektikoostöö, ühiste uurimistööde läbiviimine, õpetajate aktiivne osalus ainelitutes ning võrgustikupõhises koostöös. Sealjuures on oluline jälgida, et koostööd ei edendaks vaid eesrindlikumad ning võimekamad koolid vaid kaasatud peavad olema ka need koolid, kes seni on koostöös osalenud tagasihoidlikult.

3. Ülikoolide kompetentsikeskuste rolli selgem kommunikeerimine osapooltele ühtse arusaama loomine kompetentsikeskuste vastutusvaldkonnast.

Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juurde on loomisel kompetentsikeskused, mille tegevuse eesmärgks on luua senisest tõhusam ja vajadustele vastav täiendusõppe süsteem. Uuring näitas, et käesoleval hetkel on teadlikkus ja arusaamine kompetentsikeskuste rollist ja vastutusest erinevate täiendusõppe osapoolte seas veel ebaselge, kuid ootused nende tööle kõrged. Kompetentsikeskuste arendamisel on soovitatav pidada silmas järgmisi põhimõtteid:

- Kompetentsikeskuse vastutus ja roll peab olema kõikide osapoolte vahel selge. Uuringu käigus tehtud intervjuud ning fookusgrupid tõid esile, et koolid ootavad loodavalt kompetentsikeskustelt intensiivsemat teaduslikku koostööd ja tuge spetsiifiliste küsimuste lahendamisel, milleks endal puudub pädevus. Kompetentsikeskuse töö tulemusena nähakse asjakohasemat õpetaja baasõpet ning tulemuslikumat täiendusõpet. Kompetentsikeskuste töö peaks olema korraldatud tihedas koostöös koolidega. Oluline on tagada koolide täiendusõppevajaduste väljaselgitamine ja selle täitmise tagamine vajadusel kompetentsikeskuste abil.
- Kompetentsikeskused saavad kujuneda täiendusõppe süsteemi osapoolte koostööd koordineerivateks keskusteks, kuhu koondub nii teadmine kui ka võrgustikukoostöö arendamise kompetents. Oluline on tagada ka loodavate kompetentsikeskuste omavaheline koostöö. Intervjuud valdkondlike ekspertidega ilmetasid, et tänane koostöö suuremate ülikoolide vahel täiendusõppe pakkumisel on samuti nõrk ning see kitsaskoht ei tohiks üle kanduda kompetentsikeskuste töösse. Täiendusõppe osapoolte koostöö eestvedajad, peavad tagama ka nende keskuste omavahelise tiheda koostöö esilekerkivate probleemide lahendamisel ning efektiivse täiendusõppe pakkumisel.
- Täiendusõppe oluline meetod, mida uuringus on mõjusaks peetud, kuid milles on vähe osaletud, on rahvusvaheline õpe ja rahvusvahelistes koostöö- või uuringuprojektides osalemine. Senisest enam tuleb tähelepanu pöörata õpetajate rahvusvahelise koostöö oskuste (keeleoskus) ja võimaluste arendamisele. Loodavatel kompetentsikeskustel saab siin olla eestvedaja roll.

4. Arendada õpetaja professionaalset arengut tagavaid oskusi, õpetaja eneseanalüüsi oskusi ning tõsta teadlikkust õpetaja kutsestandardist ja selle kasutusosalast.

Uuringutulemused näitavad, et õpetajad ei hinda süsteemselt ja teadlikult oma professionaalse arengu vajadusi ning samamoodi ei tee seda ka koolijuhid. Valdavalt koolitatakse ennast teemades, millest ollakse teadlikud kas varasemate koolituste või infopäevade põhjal. Koolitusvormidest eelistatakse sageli passiivsemaid ja lühiajalisi koolitusi, mis ei sisalda palju iseseisvat tööd. Samas teadlikkus mõjusatest koolitusvormidest, mis sageli nõuavad aktiivsemat osalust ja iseseisvat tööd, on kõrge. Kooliti praktikad erinevad, kuid õpetajate eneseanalüüs põhineb valdavalt kooli juhtkonna aruandevormil ning näiteks uuenenud kutsestandard kui õpetaja eneseanalüüsi toetav dokument olulist rolli ei oma. Teadlikkus uuenenud kutsestandardist on madal, samuti motivatsioon selle alusel kutse omandada. Seega on oluline pöörata senisest suuremat tähelepanu õpetajate enesehindamise oskuste tõstmisele ja selleks sobivate, kasutajasõbralike instrumentide ja viiside levitamisele. Oluline on ka kutseandja intensiivsem töö õpetaja kutsestandardi alase info levitamisel ning selle kasutusala tutvustamisel. Soovitatav on vajalike meetmete planeerimisel lähtuda järgmistest põhimõtetest:

- Pöörata senisest enam tähelepanu õpetajate enesehindamisele koolides ning ühtlustada koolide praktikaid. Vajalikud on eelkõige koolitused ja praktilised näpunäited, kuidas enesehindamist läbi viia, aga ka teadlikkuse tõstmine enesehindamise kui professionaalse arengu meetodist. Enesehindamise oskuste kasvatamine peaks lähtuma riigi ootustest sellele, kuidas peaks koolides õpetaja professionaalse arengu vajadusi välja selgitama ning toetama.
- Vajalik on senisest suurem kutsestandardi alane selgitustöö nii koolijuhtidele kui õpetajatele, kuna hetkel ei ole eesmärk ja selle taotlemise mõttekus sihtgrupile arusaadav. Kutseandja peab siinkohal võtma senisest suurema rolli ja vastutuse.
- Kaaluda üleminekuperioodi rakendamist kutsestandardi laialdasemaks kasutuselevõtmiseks ning kutse taotlemiseks. Üleminekuperioodi rakendamisega võiks näiteks sarnaselt riigigümnaasiumidele vabastada kutsestandardit taotlev õpetaja selle tasust. Kutsestandardi taotlemise tasu on täna üks takistus, mis muude aspektide kõrval (ebaselgus kutse taotlemise kasust) ei motiveeri kutset taotlema. Koolijuht peab olema motiveeritud õpetaja professionaalse arenguvajadusse rohkem süvenema ja õpetaja valmis kutsestandardit eneseanalüüsiks tänasest enam kasutama, enda professionaalse arengu vajadustele mõtlema ning kokkuvõttes õpetajakutset taotlema.

5. Tagada tugi koolijuhile õpetaja täiendusõppe vajaduste väljaselgitamiseks ja protsessi juhtimiseks.

Uuringus ilmneb, et kooli juhtkonnal ning koolikultuuril on oluline roll õpetaja professionaalse arengu toetamisel. Kuigi küsitlustulemuste järgi ollakse kooli toetava keskkonnaga ja täiendusõppe võimaldamisega rahul, selgub ka, et hinnatakse pigem juhtkonna poolt takistuste mitte tegemist koolitustel osalemiseks, aga mitte toetavaid tegevusi õpetaja professionaalse arengu tagamiseks ning vajalike õpetamispraktikate juurutamiseks. Koolijuhtide pädevused ja juhtimisoskused on koolide lõikes varieeruvad. Ka koolijuhid vajavad täiendusõpet, tuge ja oma töö tagasisidestamist. Sellest tulenevalt on soovitatav pöörata tähelepanu järgmistele aspektidele:

- Koolijuhtide pädevustest peab senisest rohkem tähelepanu pöörama järgmiste teadmiste ja oskuste arendamisele: juhtimis- ja motiveerimisoskused, personali arendamine (õpetajate täiendusõppevajaduste hindamiseks), muutuste juhtimine organisatsioonis, kaasav juhtimine jne. Koolijuhid peavad senisest rohkem pöörama tähelepanu õpetajate kaasamisele täienduskoolituskavade planeerimisse, jälgima koolitustel omandatu tulemuslikkust ja igati muul moel planeerima ning toetama õpetajate professionaalset arengut koos kooli kui organisatsiooni arenguga.

- Õpetajate eneseanalüüsi olulisus ja laiem rakendamine peaks saama suuremat tuge ja tähelepanu ka kooli juhtkonnalt. See eeldab kooli juhtkonna teadlikkuse tõstmist ja oskuste arendamist õpetaja juhendamiseks ja toetamiseks. Kuid tagasisidet peab võimaldama ka koolijuhile, mis eeldab koolipidaja kompetentsust vastavat analüüsi läbi viia. Seega personalijuhtimise oskuse vajavad arendamist nii koolijuhtidel kui ka kooli pidajatel.
- Riiklikult toetatud täiendusõppesüsteemis on soovitatav edendada ka koolijuhtide ning õpetajate ühiskoolitusi, eelkõige teemadel, mis seonduvad õpetajate professionaalse arengu hindamise oskuste arendamist või koostööd õppeprotsessis.

6. Tagada senisest tõhusamad tugisüsteemid õpetaja professionaalse arengu toetamiseks.

Mitmed tänased probleemid uudse õpikäsituse rakendamisel seonduvad kriitilistes hoiakutes õpetaja baasõppe suhtes, piisavate tugistruktuuride puudulikkuses algajatele õpetajatele ning hariduslike erivajadustega lastega toimetulekuga klassiruumis. Kuigi õpetajate praktikaprogrammi arendamisega ja algajate õpetajate tugitegevustega on viimastel aastatel tegeletud, ei ole õpetajad toega rahul. Ka hariduslike erivajadustega laste arengut puudutavat täiendusõpet on viimastel aastatel läbi viidud palju, kuid õpetajate ja koolijuhtide hinnangud nende praktilisusele ning kasutegurile on madalad. Probleemid ilmnevad ka vene õppekooliga koolide integreerimisel õpetajate täiendusõppesse ja toes vene õppkeelega koolide õpetajatele. Soovitatav on kaaluda järgmisi tegevusi:

- Õpetaja professionaalset arengut toetavate tugisüsteemide loomine juba toimivate struktuuride juurde. Uuringutulemused näitavad, et õpetajad tunnevad suuremal määral puudust mentori toest ja kvaliteetsest karjäärinõustamisest. Üheks võimaluseks õpetajatele toe pakkumisel on kasutada hiljuti kõikidesse maakondadesse loodud Rajaleidja keskus. Rajaleidja keskused saaksid pakkuda tuge, mis kooliti on täna erinevalt kättesaadav ning pakkuda kvaliteetset nõustamist kriitilisemates küsimustes. Samas vene õppekeelega õpetajate teadlikkus sellise toe olemasolust oli madal.
- Uuringust ilmneb, et kuigi õpetajad on aktiivselt osalenud erivajadustega lastega toimetulekut puudutavatel koolitustel, peavad nad seda jätkuvalt üheks enim arendamist vajavaks valdkonnaks. Senised koolitused on õpetajate sõnul olnud liiga teoreetilised ega ole aidanud neid kujundada praktikaid erivajadustega lastega klassiruumise hakkamasaamiseks. Lisaks on vajalik luua õpetajate tugirühmasid ja toetada koostööd õpetajate vahel selleks, et õpetajad saaksid õppida häid praktikaid ka üksteiselt.
- Uuringus selgub, et algajad õpetajad ei saa piisavat mentorite tuge. Kuigi koolidel on kohustus vastavat tuge pakkuda ja riigi poolt on rakendatud meetmeid algajate õpetajate tugisüsteemide arendamiseks, vajab mentorluse arendamine koolijuhtide hinnangul tänasest suuremaid ressursse. Vajalik on välja selgitada, millistes piirkondades või koolides on probleemid kõige suuremad ning vajadusel kaaluda täiendavaid meetmeid algajate õpetajate tugisüsteemi arendamiseks.

7. Luua täiendusõppesüsteemi toetavad infosüsteemid ja ühtne andmebaas.

Koolijuhid näevad uuringus ühe täiendusõppe planeerimist takistava tegurina ühtse ja ülevaatliku täiendusõppe võimalusi seletava andmebaasi puudumist ning sellise andmebaasi loomise ideed toetavad kõik uuringus küsitletud osapooled. Tänapäevane probleem eesti õppekeelega koolides ei ole info puudumine, vaid vastupidi, info üleküllus ja killustatus. Vene õppekeelega koolides on lisaks probleemiks ka info kättesaadavus, mis on sageli tingitud õpetajate ebapiisavast eesti keele oskusest. Ühtse koolitusinfo andmebaasi loomine on mõlemal juhul hädavajalik samm täiendusõppe paremaks planeerimiseks ja pakkumiseks. Info koondumine andmebaasi ja selle pidev uuendamine võimaldaks koolijuhtidel ja õpetajatel enesetäiendamist pikemalt ette planeerida. Lisaks võimaldaks see analüüsida oma vajadusi ning

leida endale kõige vajalikum ja sobilikum koolitus. Infosüsteemi loomisel on soovitatav kaaluda järgnevaid aspekte:

- Andmebaas võiks tekkida juba kasutuses oleva andmebaasi juurde (EHIS, HITSA koolituste andmebaas vms) ning andmebaasi kasutusega ei tohiks tekkida juurde suurel hulgal andmete sisestamise koormust koolidele.
- Loodav andmebaas peaks ühtlustama avalike koolituste info edastamisviisi. See lihtsustab koolitusinfo kättesaadavust ning võimaldab saada ülevaadet ka koolituste korraldamise, rahastamise ja osalemisega seotud reeglistikust – nt millised koolitused on tasuta, millised katavad sõidukulud, millistes tuleb koostada aruandlust jne. Andmebaas peaks võimaldama anda koolitustele avalikult kättesaadavat tagasisidet, filtreerida koolitusi oma pädevuste, teemade, toimumisaja ja kestvuse järgi.
- Kursustele või üritustele registreerimise süsteem võiks võimaldada lisada kõik nimed, ka need, kes kohtade piiratuse tõttu osalema ei mahu. Nii on võimalik teha järelanalüüsi, kui suurele hulgale oleks sarnast koolitust lähiajal kindlasti vaja ning suunata koolituskutsed ooteliselt olevatele inimestele. See aitaks ka koolitajatel paremini oma koolitusi planeerida ja ühildada paremini sihtrühma vajadustega.
- Andmebaasiga peaks kaasnema ka kasutajasõbralikud andmetöötlusmeetodid – koolituste tagasiside analüüsimine, koolituste rakendumise tulemuslikkuse jälgimine.
- Lisaks koolitustele peaksid andmebaasis sisalduma ka teised enesetäiendamise vormid, näiteks projektides osalemise või rahvusvahelise koostöö võimalused, veebikursused, aga ka infopäevad ja uusi arenguid tutvustavad üritused, konverentsid jms.

8. Pöörata tähelepanu kaasaegse õpikäsituse rakendumist mõjutavatele muudele teguritele.

Alljärgnevalt on välja toodud täiendavad tähelepanekud, mida on soovitatav haridusuuenduste, sh õpetajate täiendusõppe planeerimisel ja rakendamisel silmas pidada:

- Uuringus ilmneb, et koolid tunnevad järjest suuremat vajadust kaasata lapsevanemad ja kogukond uudse õpikäsituse tulemuslikuks rakendamiseks. Lapsevanemate arusaamad ja koostöövalmidus on mitmete kooli tegevuste edukuses võtmetähtsusega. Riiklike meetmete raames tuleb võimaldada koolidel korraldada koolitusi koos huvitatud lapsevanematega või kaaluda motiveerivaid meetmeid lapsevanemate kaasamiseks erinevatesse koolitustesse. See aitab probleemidest arusaamist ühtlustada ja osapoolte tegevusi tulemuse saavutamisel paremini suunata. Lapsevanemate harimisel ootavad koolid ka ülikoolide panust. Ülikoolidele on ettepanek kujundada paindlikuid praktilisi ja eelistatult 1-tunniseid koolitusi, mida saaks hariva komponendina rakendada lapsevanemate koosolekutel.
- Haridusuuendustega kohandumist soosib koolide baasvajaduste ja õpetajatele vajalike elementaarsete vahendite olemasolu ja kvaliteet. Koolide varustatust kaasaegsete õppevahenditega ei tohiks alahinnata täiendusõppe mõjukuse hindamisel. Siinkohal on oluline ka koolipidaja toetus ning probleemi teadvustamine.
- Haridusuuenduste sisseviimine ja juurutamine peaks toimuma sujuvamalt ja osapooli kaasavamalt, mis aitaks arusaamasid kasvatada ning paremini kohandada. See aitab ka paralleelseid tegevusi paremini planeerida. Praeguses olukorras tunnevad osapooled, et uuendused jõuavad nendeni juba rakendamise faasis, mitte aga planeerimisel, kus on võimalik oma huvisid esindada. Soovitatav on rakendada oluliste muutuste elluviimisel ka pikemaid üleminekuperioode.

Kokkuvõttes tuvastas uuring mitmeid tänaseid väljakutseid õpetajate professionaalse arengu tagamisel ja tänases õpetajate täiendusõppe süsteemis. Riigi võimuses on keskelt koordineeritud täiendusõppe süsteemis läbi loodavate kompetentsikeskuste adresseerida tänaseid kitsaskohti eelkõige teadliku koolituste tellijana, osapooli kaasava planeerija ning täiendusõppe osapoolte vahelise koostöö edendaja ja toetajana. Oluline on samas välja tuua veel kord ka teiste osapoolte rollid, mis mõjutavad õpetajate täiendusõppe tulemuslikku rakendumist. Nii peaksid ülikoolid kui peamised riiklikult rahastatud täiendusõppe pakkujad edendama aktiivsemat koostööd koolidega, tegelema mõtestatud tagasiside küsimise ja reaalse arvestamisega koolituskavade kokkupanekul. Samuti peaks ülikoolidel lasuma suurem vastutus pädevate koolitajate leidmisel ja pakkumisel, teooria ja praktika kokkutoomisel ja teaduskondade vahelise kompetentsi kombineerimisel. Ka koolid peaksid astuma aktiivsesse sisulisse koostöösse koolituse pakkujate, eelkõige ülikoolidega. Kooli juhtkond igas koolis peaks pöörama praegusest enam tähelepanu arenguvestluste olulisusele, potentsiaalile ja õpetaja enesehindamise toetamisele ning tagasisidestamisele. Kooli juhtkonnal lasub oluline roll positiivse õpet toetava keskkonna kujundamisel. Vajalik on efektiivse kooli juhtimise arendamine. Õpetaja kui täiendusõppesüsteemi keskne osapool vajab küll senisest tugevamat tuge erinevate tänaste haridus-alaste väljakutsetega toimetulekuks, kuid kõige olulisem on (tagada) õpetajate arusaam oma rollist uuenenud õpikäsituses ning motivatsioon selle rakendumise poole liikuda. Sellest tulenevalt on riigi meetmetes vajalik arvestada uuringuga esile tõstetud kitsaskohtade leevendamisega.